

Східний апеляційний
господарський суд

Аналіз судової практики щодо умов відповідальності за невиконання чи неналежне виконання господарських зобов'язань

Зміст

Вступ	3
Вирішення спорів, пов'язаних зі стягненням штрафних санкцій.....	3
- спори, пов'язані з виконанням договору оренди	3
- спори, пов'язані з виконанням договору перевезення.....	4
- спори, пов'язані з виконанням договору про надання послуг	5
- спори, пов'язані з виконанням договору підряду	7
- спори, пов'язані з виконанням договору на поставку енергоносіїв.....	9
- спори, пов'язані з виконанням зобов'язань за договором поставки	15
- спори, пов'язані з виконанням договору транспортного експедирування	16
- спори, пов'язані з виконанням договору про охорону	18
- спори, пов'язані з нарахуванням інфляційних втрат та річних, нарахованих за невиконання судового рішення	20
Зменшення розміру штрафних санкцій	24
- спори, пов'язані з виконанням договору про закупівлю	24
- спори, пов'язані з виконанням договору про поставку енергоносіїв.....	26
- спори, пов'язані з виконанням договору про надання послуг	34
- спори, пов'язані з виконанням договору поставки	38
- спори, пов'язані з виконанням договору оренди	40

Вступ

Господарсько-правова відповідальність полягає в застосуванні до правопорушника господарських санкцій, у результаті чого для останнього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Залежно від підстав застосування господарсько-правова відповідальність поділяється на: а) відповідальність за невиконання чи неналежне виконання господарських зобов'язань та б) відповідальність за порушення правил господарської діяльності. За невиконання чи неналежне виконання зобов'язань до правопорушника застосовуються такі господарські санкції: відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції. Оскільки оперативно-господарські санкції використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку, предметом судового розгляду є вимоги про відшкодування збитків та застосування штрафних санкцій (неустойки, штрафу, пені), а також стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних у разі порушення грошових зобов'язань.

Економічним змістом такої відповідальності є перерозподіл майнових втрат, викликаних порушенням господарського зобов'язання: через механізм відповідальності ці втрати перекладаються на правопорушника – несправного боржника.

Для того, щоб перенести втрати кредитора на боржника – відповідача у справі, суду належить мати достатню для цього підставу. Такою підставою є склад господарського правопорушення, або сукупність умов господарсько-правової відповідальності. Умови відповідальності за порушення зобов'язань визначено положеннями глави 51 Цивільного кодексу України, глав 24-26 Господарського кодексу України та Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань».

Вирішення спорів, пов'язаних зі стягненням штрафних санкцій

Спори, пов'язані з виконанням договору оренди

Справа № 905/1734/23. КП "Автотранспортне підприємство" звернулося з позовом про стягнення з ТОВ "Компанія Містдорбуд" 485222,54 грн основного боргу, 175375,60 грн пені, 88040,80 грн інфляційних втрат, 21178,32 грн - 3 % річних, 2636987,56 грн неустойки, 4523706,45 грн збитків, заподіяних втратою та пошкодженням майна.

Позов обґрунтовано порушенням відповідачем зобов'язань за договором оренди майна, що належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Донецької області в частині сплати орендних платежів за орендоване майно та вчасного повернення майна з оренди після спливу строку дії договору, що є підставою для нарахування та стягнення заборгованості, 3 % річних, інфляційних втрат, пені та неустойки за неповернення майна після спливу строку договору. Крім того, позивач через пошкодження та втрату переданого в оренду майна просив стягнути з відповідача збитки.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 01.05.2024 позов задоволено частково.

Аргументуючи судові рішення, суд першої інстанції виходив із встановлених обставин неналежного виконання відповідачем зобов'язань зі сплати орендної плати за спірним договором, невчасного і некомплектного повернення транспортних засобів з оренди після закінчення договору оренди, неповернення одного транспортного засобу через його втрату та недоведення відповідачем відсутності його вини у втраті та пошкодженні орендованого майна. Водночас, здійснивши перерахунок заявлених до стягнення сум, суд визнав обґрунтованим стягнення з відповідача на користь позивача 370393,35 грн основного боргу, 99257,18 грн пені, 70631,48 грн інфляційних втрат, 16388,05 грн - 3 % річних, 1062937,71 грн неустойки, 4523706,45 грн збитків.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 03.09.2024 рішення місцевого господарського суду змінено та викладено пункт 2 його резолютивної частини у редакції, згідно з якою з ТОВ "Компанія Містдорбуд" на користь КП "Автотранспортне

підприємство" стягнуто 370393,35 грн основного боргу, 99257,18 грн пені, 70631,48 грн інфляційних втрат, 16388,05 грн - 3 % річних, 11875,07 грн неустойки, 8528,17 грн судового збору.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновком суду першої інстанції про наявність підстав для стягнення з відповідача заборгованості, пені, 3 % річних та інфляційних втрат у перерахованому місцевим господарським судом розмірі. Водночас суд дійшов висновку, що сума неустойки, яку слід стягнути з відповідача у зв'язку з несвоєчасним поверненням після закінчення строку дії договору (одного) транспортного засобу за період з 20.07.2022 по 25.07.2022 становить 11875,07 грн. Щодо стягнення неустойки за неповернення іншого транспортного засобу, то суд апеляційної інстанції зазначив, що встановлені у справі обставини свідчать, що вибуття вказаного транспортного засобу з володіння відповідача відбулось поза його волею та за відсутності його вини через обставини широкомасштабної збройної агресії російської федерації, що доводить неможливість виконання ним умов договору щодо повернення цього майна та свідчить про наявність підстав для звільнення відповідача від відповідальності за невиконання такого зобов'язання.

Крім того, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що позивач не довів наявності всіх елементів складу господарського правопорушення для застосування такого заходу відповідальності як стягнення збитків, у зв'язку з чим відмовив у задоволенні такої вимоги.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.12.2024 підтримано правову позицію суду апеляційної інстанції.

Спори, пов'язані з виконанням договору перевезення

Рішенням господарського суду Харківської області від 09.10.2024 у справі № 922/2179/24 позов задоволено частково: стягнуто з відповідача на користь позивача основний борг за договором про надання послуг у розмірі 1300000,00 грн, інфляційні втрати у розмірі 641080,75 грн, 3% річних у розмірі 132340,47 грн. У решті у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Відмовляючи у стягненні пені у розмірі 1423629,62 грн, місцевий господарський суд виходив, зокрема з того, що п. 2.7 договору про надання послуг сторони погодили, що у разі фінансових труднощів можливі затримки оплати за отримані послуги. Пеня при цьому не нараховується. Судом встановлено, що відповідач має фінансові труднощі, починаючи з березня 2020 року (повна зупинка перевезення пасажирів у період пандемії, значне зменшення пасажиропотоку з 2021 року, знаходження Харківської територіальної громади у зоні активних бойових дій з початку введення в Україні воєнного стану, зупинення роботи відповідача у період з 24.02.2022 по 23.05.2022, відновлення перевезень з 24.05.2022 на безоплатній основі, збитковість підприємства з огляду на відсутність доходів від перевезення пасажирів з 24.02.2022) та має їх на цей час. Крім того, в матеріалах справи наявний лист від 06.04.2023, в якому позивач просить відповідача знайти можливість та сплатити заборгованість за договором у розмірі 1300000,00 грн, що свідчить про обізнаність позивача про наявні фінансові труднощі відповідача та затримки у сплаті наявної заборгованості.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 20.01.2025 рішення суду першої інстанції змінено в частині стягнення 3% річних, інфляційних втрат; стягнуто з відповідача на користь позивача основний борг у розмірі 1300000,00 грн, інфляційні втрати у розмірі 580103,08 грн, 3% річних у розмірі 107597,26 грн В іншій частині рішення залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновком місцевого господарського суду про відмову у стягненні пені з підстав, зазначених судом першої інстанції. Водночас суд апеляційної інстанції вважав помилковим рішення суду першої інстанції в частині стягнення 3% річних та інфляційних втрат за період з 18.10.2023 по 05.06.2024, з огляду на

те, що 18.10.2023 відповідачем було сплачено на користь позивача 2295957,66 грн, з яких 1300000,00 грн - заборгованість за договором про надання послуг (на виконання рішення суду у справі № 922/1855/23, яке в подальшому було скасоване), і зазначені кошти до теперішнього часу відповідачу не повернуті. Отже, у спірний період з 18.10.2023 спірна сума заборгованості фактично знаходилася у розпорядженні позивача, а не відповідача, відповідно правові підстави для стягнення 3% річних та інфляційних втрат на суму заборгованості в період із зазначеної дати до теперішнього часу відсутні.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.03.2025 постанову апеляційного господарського суду залишено в силі.

Спори, пов'язані з виконанням договору про надання послуг

Рішенням Господарського суду Харківської області від 06.02.2025 у справі № 922/4332/24 позов задоволено частково, стягнуто з ТОВ "Східний експертно-технічний центр" на користь АТ "Харківобленерго" 15750,00 грн (суми попередньої оплати) та 15,49 грн (3% річних). В задоволенні позовних вимог щодо стягнення штрафу у розмірі 38400,00 грн, 3% річних у розмірі 1167,80 грн, та інфляційних втрат у розмірі 6314,15 грн відмовлено.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог про стягнення штрафу, 3% річних та інфляційних втрат, місцевий господарський суд виходив з того, що спірний договір 01.08.2022 припинив свою дію, грошові кошти втратили ознаки авансу (попередньої оплати) та стали грошовими коштами, набутими відповідачем без достатньої правової підстави, в силу положень ч.1 ст. 1212 ЦКУ, оскільки підстава, на якій майно було набуто, згодом відпала. Отже, після припинення строку дії договору, з огляду на те, що обов'язок відповідача повернути безпідставно набуті кошти, регулюється вже не п.3.3 договору, а положеннями ст.1213 ЦК України, позивач не може посилатися на умови припиненого договору, щодо стягнення з відповідача штрафу.

З урахуванням ст. 530 Цивільного кодексу України обов'язок з повернення безпідставно одержаних грошових коштів у сумі 15750, 00 гривень виникає у відповідача на наступний день з дня закінчення встановленого законом семиденного строку, який слід відраховувати з моменту вимоги позивача від 11.11.2024. Отже, відповідач мав повернути позивачу грошові кошти в сумі 15750,00 грн не пізніше 20.11.2024, що свідчить про безпідставність розрахунку інфляційних нарахувань за період з 01.03.2022 по 31.10.2024 та 3% річних за період 02.06.2022 по 02.12.2024. Суд першої інстанції самостійно розрахував інфляційні втрати та 3% річних та встановив, що за період з 21.11.2024 по 02.12.2024 розмір інфляційних втрат становить 0,00 грн, а розмір 3% річних за період з 21.11.2024 по 02.12.2024 становить 15,49 грн.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 24.04.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині відмови у стягненні штрафу в розмірі 38400,00 грн, 3% річних в сумі 1088,84 грн, інфляційних втрат в сумі 3456,74 грн. Абзаци 2-3 резолютивної частини рішення викладено в наступній редакції: «Стягнути з Товариства з обмеженою відповідальністю "Східний експертно-технічний центр" (місцезнаходження: 61057, місто Харків, вулиця Сумська, будинок 6, квартира 4; код ЄДРПОУ: 43492521) на користь Акціонерного товариства "Харківобленерго" (місцезнаходження: 61037, місто Харків, вулиця Георгія Тарасенка, будинок 149; код ЄДРПОУ: 00131954) попередню оплату в сумі 15750,00 грн., штраф в розмірі 38400,00 грн., 3% річних в сумі 1104,33 грн., інфляційні втрати в сумі 3456,74 грн., витрати зі сплати судового збору у розмірі 2422,40 грн. В задоволенні решти позовних вимог - відмовити». В іншій частині рішення залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що згідно з п.3.3 спірного договору при порушенні строку надання послуг або у разі надання виконавцем послуг неналежної якості виконавець сплачує замовнику штраф у розмірі 10% від загальної ціни договору, а у разі здійснення попередньої оплати виконавець, крім сплати зазначеного штрафу повертає

замовнику кошти з урахуванням індексу інфляції. Претензії щодо якості послуг мають бути подані замовником до підписання ним акту наданих послуг.

Конструкція ст. 1212 Цивільного кодексу України, як і загалом норм глави 83 Цивільного кодексу України, свідчить про необхідність установлення так званої «абсолютної» безпідставності набуття (збереження) майна не лише в момент його набуття (збереження), а й станом на час розгляду спору.

Під відсутністю правової підстави розуміється такий перехід майна від однієї особи до іншої, який або не ґрунтується на прямій вказівці закону, або суперечить меті правовідношення і його юридичному змісту. Тобто, набувач збагатився за рахунок потерпілого поза підставою, передбаченою законом, іншими правовими актами чи правочином. Об'єктивними умовами виникнення зобов'язань з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави виступають: 1) набуття або збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); 2) шкода у вигляді зменшення або незбільшення майна в іншій особі (потерпілого); 3) обумовленість збільшення або збереження майна з боку набувача шляхом зменшення або відсутності збільшення на стороні потерпілого; 4) відсутність правової підстави для вказаної зміни майнового стану цих осіб.

Відповідно до ст.1212 ЦК безпідставно набутим є майно, набуто особою або збережене нею в себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави. Загальна умова ч.1 ст.1212 ЦК України звужує застосування інституту безпідставного збагачення у зобов'язальних (договірних) відносинах, або отримане однією із сторін у зобов'язанні підлягає поверненню іншій стороні на підставі ст.1212 ЦК України тільки за наявності ознаки безпідставності такого виконання. Тобто у разі, коли поведінка набувача, потерпілого, інших осіб або подія утворюють правову підставу для набуття (збереження) майна, ст.1212 Цивільного кодексу України може бути застосована тільки після того, як така правова підстава в установленому порядку скасована, визнана недійсною, змінена, припинена або була відсутня взагалі.

Згідно з п. 7.1 спірного договору він набирає чинності з моменту його підписання Замовником та Виконавцем і діє до 01.08.2022 року. При цьому, умови договору не містять в собі положень щодо дії останнього до повного виконання сторонами взятих на себе фінансових зобов'язань. Отже, місцевий господарський суд дійшов вірного висновку, що у зв'язку з припиненням дії договору (01.08.2022) грошові кошти втратили ознаки авансу (попередньої оплати) та стали грошовими коштами, набутими виконавцем без достатньої правової підстави.

Разом з тим, відповідно до частини сьомої ст. 180 ГК України строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними господарського договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору. Згідно ч.4 ст.631 Цивільного кодексу України закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору.

Враховуючи, що ТОВ "Східний експертно-технічний центр" ані під час строку дії договору, ані після його закінчення не надало АТ "Харківобленерго" послуги з навчання працівників, з відповідача на користь позивача підлягає стягненню штраф в розмірі 38400,00 грн., нарахований на підставі п.3.3. договору. Отже, висновок суду першої інстанції щодо відмови у задоволенні позовної вимоги про стягнення штрафу в розмірі 38400,00 грн. є безпідставним, необґрунтованим та таким, що не узгоджується із вищевказаними положеннями діючого законодавства.

Так само є безпідставним висновок суду першої інстанції щодо необхідності розрахунку 3% річних та інфляційних втрат починаючи з 21.11.2024 (7 днів після претензії позивача). Так, колегія суддів апеляційної інстанції зазначила, що у разі, якщо послуги не

були надані і передплата (авансовий платіж) не повернута, а строк дії договору закінчився, моментом виникнення прострочення боржника є день, що настає після закінчення строку дії договору, якщо інше не передбачено умовами договору або не встановлено сторонами окремих строк повернення авансу.

Приймаючи до уваги, що договір припинив свою дію 01.08.2022, відповідач, починаючи з 02.08.2022 повинен був повернути позивачу безпідставно збережені кошти (передплату в розмірі 15750,00 грн). У спірному договорі сторонами не передбачено іншого строку виникнення фінансових зобов'язань щодо повернення авансу.

Таким чином, з огляду на умови договору, положення діючого законодавства, перевірявши розрахунок позивача, суд апеляційного господарського суду дійшов висновку, що з відповідача на користь позивача підлягають стягненню 3% річних в сумі 1104,33 грн за період з 02.08.2022 по 02.12.2024 та інфляційні втрати в сумі 3456,74 грн за період з 02.08.2022 по 31.10.2024.

Справа № 905/99/24. АТ «Укргазвидобування» в особі філії «УГВ-Сервіс» звернулось з позовною заявою до ТОВ «Євро Прес Дистрибьюшн» про стягнення 166485,30 грн, що складається з суми невикористаної попередньої оплати у розмірі 106137,50 грн., інфляційних втрат в розмірі 36480,56 грн., пені в розмірі 17033,08 грн., штрафу в розмірі 6834,16 грн.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 26.04.2024 в задоволенні позовної заяви відмовлено. Суд першої інстанції перекинув обов'язок із доказування факту виконання виконавцем своїх зобов'язань по договору з відповідача на позивача.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 20.06.2024 рішення місцевого господарського суду скасовано. Позовні вимоги задоволено.

Суд апеляційної інстанції, зокрема, виходив з того, що у разі порушення з вини виконавця строків надання послуг, виконавець сплачує замовнику пеню у розмірі 0,1% від вартості послуг, надання яких прострочено, за кожний день прострочення, а за прострочення понад 30 календарних днів додатково сплачує штраф 7% від вартості тих послуг, які були надані з простроченням понад 30 календарних днів (п. 7.4.2 договору). У разі здійснення замовником попередньої оплати та невиконання виконавцем взятих на себе зобов'язань по договору у строки, зазначені в даному договорі, крім сплати зазначених штрафних санкцій, виконавець повертає замовнику кошти з урахуванням індексу інфляції (п. 7.4.9 договору).

Враховуючи наведене, з огляду на умови договору, положення діючого законодавства та факт невиконання відповідачем взятих на себе зобов'язань щодо своєчасної поставки товару, перевірявши розрахунок, колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку про наявність правових підстав для стягнення з ТОВ «Євро Прес Дистрибьюшн» на користь АТ «Укргазвидобування» в особі філії «УГВ-Сервіс» інфляційних втрат в розмірі 36480,56 грн, пені в розмірі 17033,08 грн та штрафу в розмірі 6834,16 грн.

Спори, пов'язані з виконанням договору підяду

Справа № 922/4624/24. АТ "Харківобленерго" звернулося з позовною заявою, в якій просило стягнути з ТОВ "Санктум-Грейд" заборгованість у розмірі 368720,07 грн, яка складається з авансу в розмірі 193393,64 грн, збитків від інфляції в розмірі 87095,89 грн, штрафу в розмірі 77357,46 грн та 3% річних в розмірі 10873,08 грн. Позовні вимоги обґрунтовані невиконанням відповідачем взятих на себе договірних зобов'язань за договором підяду (на виконання робіт з реконструкції) та неповернення сплаченого позивачем авансу з посиланням на норми Цивільного та Господарського кодексів України.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 21.02.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 17.04.2025, позов задоволено повністю.

Досліджуючи питання наявності (відсутності) підстав для задоволення позову про стягнення з відповідача на користь позивача штрафу у зв'язку з неналежним виконанням відповідачем зобов'язання за договором підряду, суди виходили з того, що застосування до боржника, який порушив господарське зобов'язання, штрафних санкцій у вигляді пені або штрафу, передбачених частиною четвертою ст. 231 ГК України, є можливим, оскільки суб'єкти господарських відносин при укладенні договору наділені законодавцем правом забезпечити виконання господарських зобов'язань встановленням договірної санкції за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань, і пеня/штраф застосовується за порушення будь-яких господарських зобов'язань, а не тільки за невиконання грошового зобов'язання (постанови Верховного Суду від 17.09.2020 у справі №922/3548/19, від 23.04.2019 у справі №904/3565/18, від 25.06.2018 у справі №912/2483/17, від 29.05.2018 у справі №910/23003/16, від 19.09.2019 у справі №904/5770/18, від 04.05.2023 у справі №910/21298/21, від 02.10.2024 у справі №910/4273/22, від 25.03.2025 у справі №911/3313/23).

Так, у п. 7.2 договору сторонами погоджено, що у разі порушення терміну виконання робіт за цим договором до 15 днів - підрядник сплачує замовнику штраф у розмірі 10 % від ціни договору. У разі порушення терміну виконання робіт за цим договором понад 15 днів - підрядник сплачує замовнику штраф 20%.

Під час укладення договору підряду сторони узгодили його умови в частині строку виконання робіт та початку перебігу цього строку, а саме: з урахуванням положень п. 5.1 договору та додатку № 2 до договору "Календарний план-графік" відповідач повинен був розпочати роботи з реконструкції електричних мереж 01.02.2022 та закінчити 11.04.2022 (з урахуванням вихідних днів). А отже, враховуючи порушення відповідачем терміну виконання робіт понад 15 днів, в силу приписів п. 7.2 договору, у нього виник обов'язок сплатити на користь позивача штраф 20% від ціни договору, що складає 77357,46 грн.

Щодо позовних вимог про стягнення 3% річних та інфляційних втрат, то Велика Палата Верховного Суду вже звертала увагу на те, що нарахування інфляційних втрат на суму боргу та 3 % річних відповідно до ст. 625 Цивільного кодексу України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації боржника за неналежне виконання зобов'язання. Ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника, зупинення виконавчого провадження чи виконання рішення суду про стягнення грошової суми. Подібні правові висновки сформульовані, зокрема, у постановках Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2019 у справах № 703/2718/16-ц та № 646/14523/15-ц, від 13.11.2019 у справі № 922/3095/18, від 18.03.2020 у справі № 902/417/18.

Правовідношення, в якому у зв'язку із фактичним закінченням дії договору (припиненням зобов'язань), виникло зобов'язання повернути позивачу суму попередньої оплати (авансу), є грошовим зобов'язанням, а тому відповідно на нього можуть нараховуватись інфляційні втрати та 3 % річних на підставі ч. 2 ст. 625 ЦК України. Водночас, умовами п. 7.2 договору сторонами погоджено, що у разі порушення терміну виконання робіт за цим договором до 15 днів - підрядник сплачує замовнику штраф у розмірі 10 % від ціни договору. У разі порушення терміну виконання робіт за цим договором понад 15 днів - підрядник сплачує замовнику штраф 20%, а у разі здійснення попередньої оплати підрядник, крім сплати зазначеного штрафу, повертає замовнику кошти з урахуванням індексу інфляції. Погоджений сторонами у договорі обов'язок відповідача повернути невикористану частину авансу з урахуванням інфляційних нарахувань, є способом захисту майнових інтересів Замовника, який передав у розпорядження підрядника грошові кошти.

Отже, у зв'язку з тим, що відповідачем порушені терміни виконання робіт понад 15 днів, у останнього, на 16 день порушення таких термінів, виникло грошове зобов'язання повернути позивачу сплачений аванс з урахуванням індексу інфляції (тобто сплатити

грошові кошти). Відтак, оскільки відповідач не приступив до виконання робіт у строки, визначені договором (повинен був виконати роботи у строк до 11.04.2022) та, відповідно, порушив терміни виконання робіт понад 15 днів (станом на 16.12.2024 цей термін складає 981 день), відповідно до п.у 7.2 договору в нього виник обов'язок повернути сплачений позивачем аванс з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення.

З огляду на те, що факт порушення відповідачем своїх зобов'язань з повернення у визначені договором строки невикористаної суми авансу, отриманого від позивача, є доведеним, суд дійшли висновку про наявність підстав для стягнення з відповідача інфляційних нарахувань в розмірі 87095,89 грн за період з лютого 2022 по листопад 2024 року за неповернення попередньої оплати (авансу), оскільки зазначений вид відповідальності передбачений пунктом 7.2 договору.

Крім того, позивач звернувся до відповідача з вимогою від 18.01.2023 про повернення авансу до 31.01.2023, у зв'язку з чим у позивача з 01.02.2023 виникло право вимагати стягнення 3% річних, нарахованих на суму авансу.

Таким чином, за наявності встановленого факту прострочення відповідачем виконання грошових зобов'язань в частині повернення суми невикористаного авансу, перевіривши наданий позивачем розрахунок, суд першої інстанції дійшов висновку про правомірність нарахування позивачем 3% річних за період 01.02.2023 по 16.12.2024 у сумі 10873,08 грн.

Спори, пов'язані з виконанням договору на поставку енергоносіїв

Рішенням Господарського суду Донецької області від 26.08.2024 у справі № 905/1613/23 позов задоволено частково. Відмовлено у задоволенні позовних вимог щодо стягнення 9107,07 грн пені; 2362,20 грн 3% річних та 12741,42 грн інфляційних втрат.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог в частині стягнення пені, 3% річних та інфляційних втрат, місцевий господарський суд мотивував свій висновок тим, що позивачем не доведено направлення відповідачу рахунків на оплату, що відповідно до п.п. 4.3, 4.4. Типового договору є підставою для виникнення у останнього грошового зобов'язання; відповідач не був належним чином обізнаний про наявність договірних відносин з позивачем та виникнення боргу в сумі 50326,33 грн; наведене свідчить про те, що станом на момент звернення позивача з даним позовом до суду строк оплати основного боргу не настав.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 16.12.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що необхідною умовою для визначення обґрунтованості позовних вимог в частині застосування до відповідача заходів відповідальності, передбачених ст. 625 ЦК України, а також нарахування відповідачу пені, крім обставин наявності невиконаного боржником грошового зобов'язання, є правильність визначення позивачем періоду нарахування, у тому числі моменту (строку), з якого боржник вважається таким, що прострочив виконання зобов'язання.

Враховуючи, що позивач здійснив нарахування пені, 3% річних та інфляційних втрат за несвоєчасне розрахування Сартанською селищною ВЦА за поставлений споживачу природний газ, необхідно дослідити підстави невиконання боржником своїх зобов'язань за Типовим договором поставки природного газу. При цьому, судова колегія виходила з необхідності перевірки наявності чи відсутності факту поінформованості відповідача щодо обов'язку оплати за спожитий природний газ упродовж періоду з 25.01.2022 по 10.02.2022 саме постачальником "останньої надії" - ТОВ "ГК "Нафтогаз України".

Позивач посилався на надсилання на поштову адресу відповідача рахунків на оплату природного газу з актами приймання-передачі природного газу за зобов'язаннями січня 2022 року та лютого 2022 року, при цьому, позивач вказав, що термін виконання зобов'язання відповідача вважається таким, що настав 01.03.2022.

Апеляційним господарським судом встановлено, що позивачем на підтвердження направлення відповідачу рахунків на оплату надано списки згрупованих відправлень від 08.02.2022 та від 22.03.2022, в яких, зокрема, міститься інформація про відправлення поштової кореспонденції на адресу відповідача та додані фіскальні чеки. Дослідивши вищевказані документи, суд не прийняв їх до уваги у якості належного доказу на підтвердження виконання умов Типового договору, оскільки із вказаних списків згрупованих поштових відправлень неможливо встановити перелік документів, які надсилалися на адресу Сартанської селищної ВЦА.

У наданих позивачем списках згрупованих поштових відправлень зазначено у якості номера телефону адресата один і той самий номер телефону. Водночас, у справі відсутні докази на підтвердження того, що вказаний номер телефону є номером відповідача. Жодний номер поштових відправлень, направлених Сартанській селищній ВЦА не відстежується на сайті АТ "Укрпошта", оскільки дані про відправлення за вказаними номерами відсутні, тому що не зареєстровані в системі.

Згідно з п. 11.5 Типового договору усі повідомлення за цим договором вважаються зробленими належним чином у разі, якщо вони здійснені в письмовій формі та надіслані за зазначеними в цьому договорі адресами сторін. Датою отримання таких повідомлень буде вважатися дата їх особистого вручення або дата поштового штемпеля відділу зв'язку одержувача. Проте, матеріали справи не містять жодного рекомендованого повідомлення про вручення поштового відправлення на підтвердження отримання відповідачем вказаних відправлень від позивача.

Інформація на веб-сайті АТ "Укрпошта" про наявність та стан пересилання поштових відправлень постійно оновлюється й зберігається в системі протягом 6 місяців з моменту реєстрації. Тому відсутність станом на час розгляду справи відомостей щодо поштового відправлення відповідачу, само по собі не свідчить про те, що така кореспонденція не була направлена. Водночас, виходячи із встановлених обставин справи та наявних доказів у сукупності, колегія суддів зазначила, що вищевказані документи не можуть бути належними доказами отримання рахунків Сартанською селищною ВЦА, оскільки останні не містять необхідну інформацію, за допомогою якої можна визначити факт існування певних обставин, тому суд не може їх враховувати в якості належних доказів поштового відправлення.

Таким чином, позивачем не доведено факту як надіслання відповідачеві, так і вручення адресатові рахунків на оплату природного газу та актів приймання-передачі природного газу за січень 2022 та лютий 2022 року. Наведене вище свідчить про відсутність поінформованості Сартанської селищної ВЦА щодо здійснення постачальником - ТОВ "ГК "Нафтогаз України" постачання природного газу.

З урахуванням наведеного, колегія суддів зазначила, що позивачем не було доведено належного направлення та вручення відповідачу рахунків на оплату природного газу та початок прострочення заборгованості.

Щодо доводів позивача про те, що відповідно до п. 4.4 Типового договору саме кінець місяця є початком обрахунку наступного (місячного) строку впродовж якого повинен бути здійснений платіж, колегія суддів зазначила, що п. 4.3 Типового договору передбачено, що постачальник зобов'язаний надати споживачу рахунок на оплату природного газу за цим договором не пізніше 10 числа календарного місяця, наступного за місяцем постачання природного газу, в обумовлений між постачальником і споживачем спосіб (поштою за замовчуванням, через електронний кабінет споживача тощо - якщо сторонами це окремо обумовлено). Пунктом 4.4. Типового договору визначено, що споживач зобов'язаний оплатити рахунок, наданий постачальником відповідно до п. 4.3 цього договору, до закінчення календарного місяця, наступного за місяцем постачання природного газу.

Відповідно до пп. 3 п. 6.2 Типового договору постачальник зобов'язується обчислювати і виставляти рахунки Споживачу за поставлений природний газ відповідно до вимог у порядку, передбаченому Правилами постачання та цим Договором. При цьому, в

силу положень законодавства України стягнення основної заборгованості за постачання газу в судовому порядку зумовлюється доведенням факту поставки газу. У той же час, з урахуванням вищенаведених положень Типового договору для обрахунку пені, 3% річних та інфляційних втрат необхідна інформація саме про дату отримання рахунків відповідачем, відомості про що відсутні у матеріалах справи.

Позивачем визначено кінцевий строк нарахування пені, 3% річних та інфляційних за прострочення оплати рахунків до моменту звернення до суду, тобто до моменту обізнаності відповідача про виникнення заборгованості (грошового зобов'язання на суму 50326,33грн).

Місцезнаходженням відповідача є смт. Сартана Маріупольського району Донецької області, при цьому загальновідомим фактом є те, що з перших днів військової агресії РФ проти України вказаний населений пункт знаходився в зоні активних бойових дій та був окупований в перші дні військової агресії, відтак є очевидним факт неможливості направлення позивачем та отримання відповідачем поштової кореспонденції 22.03.2022.

Крім того, відповідачем здійснювалася оплата за спожитий природний газ за січень - лютий 2022 року на користь ТОВ "ГК "Нафтогаз Трейдинг", що надавало відповідачу підстави вважати відсутніми будь-які боргові зобов'язання перед позивачем.

Разом з цим, матеріали справи не містять будь-яких належних та допустимих у розумінні вимог ст.ст. 76 - 77 ГПК України доказів на підтвердження обізнаності відповідача з приєднанням до Типового договору постачання природного газу постачальником "останньої надії" (поінформованості про постачання природного газу саме позивачем) та доказів отримання Сартанською селищної ВЦА рахунків на оплату та актів приймання-передачі природного газу. Позивачем відповідних обставин не було спростовано в ході апеляційного перегляду справи.

Таким чином, оскільки невиконання умов Типового договору відповідачем щодо сплати кошів перебуває у прямому причинно-наслідковому зв'язку із невиконанням позивачем договірних зобов'язань щодо необхідності повідомлення Сартанської селищної ВЦА протягом 10-ти робочих днів після початку постачання про здійснення постачання природного газу та надсилання рахунку на оплату, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про відсутність підстав для притягнення відповідача до відповідальності за порушення зобов'язання. Тобто, у даному випадку відповідачем було порушено грошові зобов'язання перед позивачем внаслідок випадку (за відсутності його вини).

Рішенням господарського суду Харківської області від 27.09.2024 у справі №922/2614/24, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 18.12.2024, позов задоволено частково. Стягнуто з ОСББ "Кибальчича 45" на користь ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз України" 10173,87 грн. основного боргу. В задоволенні позовних вимог про стягнення пені, 3% річних та інфляційних втрат відмовлено.

Суди виходили з того, що пп. 4 п. 3 розділу II Прикінцевих положень Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)" встановлено, що з 17.03.2020 на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни забороняється, зокрема, нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені) за несвоєчасне здійснення платежів за житлово-комунальні послуги.

11.03.2020 з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Cov-2, прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 №211 (з подальшими змінами), якою з 12.03.2020 на усій території України встановлено карантин, який Постановою Кабінету Міністрів України "Про відміну на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби

COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2" від 27.06.2023 №651 був відмінений з 24 години 00 хвилин 30.06.2023 на всій території України.

24.02.2022 Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" № 64/2022 від 24.02.2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, в Україні введено воєнний стан, який триває і на даний час.

Постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану" від 05.03.2022 № 206 (із змінами внесеними постановою КМУ від 29.12.2023) встановлено, що в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 №64 "Про введення воєнного стану в Україні", до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється: нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за житлово-комунальні послуги населенням (у тому числі населенням, що проживає у будинках, де створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельні (житлові) кооперативи або яким послуги надаються управителем чи іншою уповноваженою співвласниками особою за колективним договором) в територіальних громадах, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії (територіях можливих бойових дій, активних бойових дій, активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) або тимчасово окупованих Російською Федерацією, відповідно до переліку, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (до дати припинення можливості бойових дій, завершення бойових дій, завершення тимчасової окупації).

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2022 №1362 (зі змінами та доповненнями) «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» встановлено, зокрема наступне:

- до територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, включаються території можливих бойових дій, території активних бойових дій та території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси;

- до територій можливих бойових дій можуть бути віднесені території, які відповідають одному з таких критеріїв: (1) межують з територіями активних бойових дій або з тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями; (2) межують з державним кордоном держави-агресора;

- у переліку визначаються дата початку та дата завершення бойових дій (дата виникнення та припинення можливості бойових дій) або тимчасової окупації;

- території, для яких не визначена дата завершення бойових дій (дата припинення можливості бойових дій) або тимчасової окупації Російською Федерацією, вважаються такими, на яких ведуться бойові дії, або тимчасово окупованими Російською Федерацією;

- прирівнювання територій, для яких не визначена дата припинення можливості бойових дій, до територій, на яких ведуться бойові дії, не застосовується до: (1) зупинення вчинення виконавчих дій, заборони відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень у випадках, установлених пунктом 10-2 розділу XIII Прикінцеві та перехідні положення Закону України Про виконавче провадження; (2) надання доступу користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції; (3) цілей реалізації положень пунктів 8-16 розділу IV Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про споживче кредитування»; (4) для реалізації положень пункту 7-4 розділу V Прикінцеві та перехідні положення Закону України Про приватизацію державного і комунального майна до територій адміністративно-територіальних одиниць у зоні бойових дій або наближених до зони бойових дій, на яких тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, не проводиться приватизація, належать території активних бойових дій, території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, для яких не визначена дата завершення бойових дій, включених до переліку.

У відповідності до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 №309 (зі змінами), Харківська міська територіальна громада віднесена з 15.09.2022 до території можливих бойових дій.

Враховуючи вищенаведене у сукупності та зважаючи на те, що встановлена Кабінетом Міністрів України заборона нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги, поширюється на правовідносини з об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку, розташованого в Харківській міській територіальній громаді, як юридичної особи, що створена та діє виключно в інтересах фізичних осіб - власників квартир та приміщень у житловому будинку, а позивачем здійснено нарахування до стягнення пені, 3% річних та інфляційних втрат за період дії карантину та воєнного стану, вказане не узгоджується з положеннями названих нормативно-правових актів, суди дійшли висновку про те, що вимоги про стягнення пені в сумі 4579,00 грн, 3% річних у сумі 3668,79 грн, інфляційні втрати у сумі 18725,76 грн не підлягають задоволенню.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 26.02.2025 у справі №905/1435/24 позов ТОВ "Компані Плазма" до ПАТ "Авдіївський коксохімічний завод" про стягнення заборгованості в сумі 3151599,58 грн, з яких: 1792400,00 грн - основний борг, 540633,59 грн - інфляційні нарахування, 139426,79 грн - 3% річних, 679139,20 грн - пеня, задоволено частково.

Задовольняючи частково позовні вимоги, суд дійшов висновку, що матеріалами справи підтверджено факт невиконання відповідачем прийнятого на себе зобов'язання по сплаті за отримані ресурси в розмірі 1792400,00 грн. Суд зазначив, що за встановлених обставин, аргументи відповідача не можна визнати достатніми для звільнення відповідача від оплати поставлених ресурсів. Відтак заперечення відповідача не спростовують висновків суду покладених в основу даного судового рішення в цій частині. Таким чином, суд дійшов висновку, що позовні вимоги про стягнення основного боргу в сумі 1792400,00 грн є обґрунтованими та підлягають задоволенню. Щодо стягнення пені, інфляційних та річних суд дійшов висновку про часткове задоволення вимог в цій частині, у зв'язку з не вірно визначеними періодами нарахування.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 16.04.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що п. 7.2 спірного договору визначено, що у разі порушення більш ніж на 30 (тридцять) календарних днів оплати Ресурсів, покупець сплачує пеню в розмірі 0,04% від суми заборгованості за кожен день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у відповідному періоді. Сторони погодили, що розмір пені обчислюється від суми заборгованості за кожен день прострочення платежу. Тобто, дана умова договору не містить певного терміну, шляхом вказівки на подію (день сплати заборгованості тощо), до якої позивач може здійснювати нарахування пені за несвоєчасну оплату отриманого товару.

Отже, в даному випадку підлягають застосуванню положення частини 6 ст. 232 ГК України щодо обмеження періоду нарахування пені шістьма місяцями.

Позивачем нараховано пеню на суму боргу в розмірі 1872000,00 грн за період з 05.04.2022 до 07.08.2022, на суму боргу 1558400,00 грн за період з 08.08.2022 до 30.10.2024, на суму боргу 234000,00 грн за період з 26.07.2022 до 30.10.2024. Загальний розмір пені за розрахунком позивача 679139,20грн.

Судами здійснено перевірку наданого позивачем розрахунку пені та встановлено, що позивачем невірно визначені періоди нарахування пені. За розрахунком судів, із врахуванням вірно визначених періодів нарахування, протягом яких мало місце

невиконання зобов'язань, здійснено розрахунок пені та встановлено, що розмір пені становить 135899,04 грн.

Таким чином, суд апеляційної інстанції погодився з висновком місцевого господарського суду, що позовні вимоги про стягнення з відповідача пені підлягають задоволенню частково в сумі 135899,04 грн.

Що стосується позовних вимог про стягнення інфляційних втрат та річних, апеляційний господарський суд виходив з того, що позивачем нараховано 3% річних на суму боргу 1872000,00 грн за період з 05.04.2022 по 07.08.2022, на суму боргу 155840,00 грн за період з 08.08.2022 по 30.10.2024, на суму боргу 234000,00 грн за період з 26.07.2022 по 30.10.2024. Загальний розмір нарахованих позивачем 3% річних 139426,79 грн.

Розрахунок 3% річних, який здійснений позивачем, перевірено господарським судом та встановлено, що позивачем невірно визначені періоди таких нарахувань, оскільки прострочення суми боргу в загальному розмірі 1872000,00 грн мало місце разом лише з 19.07.2022 (в сумі 936000,00 грн з 13.07.2022 та в сумі 936000,00 грн з 19.07.2022), прострочення суми боргу в розмірі 234000,00 грн мало місце з 16.08.2022.

Судами, із врахуванням вірно визначеного періоду нарахування, здійснено розрахунок 3% річних та встановлено, що розмір 3% річних становить 89812,92 грн.

Таким чином, суд першої інстанції дійшов вірного висновку, що позовні вимоги про стягнення з відповідача 3% річних підлягають задоволенню частково в сумі 89812,92 грн.

Крім того, позивач просить стягнути з відповідача суму інфляційних витрат у розмірі 540633,59 грн, нараховану на заборгованість за відповідними видатковими накладними.

Розмір боргу з урахуванням індексу інфляції визначається виходячи з суми боргу, що існувала на останній день місяця, в якому платіж мав бути здійснений, помноженої на індекс інфляції, визначений Державною службою статистики України, за період прострочення починаючи з місяця, наступного за місяцем, у якому мав бути здійснений платіж, і за будь-який місяць (місяці), у якому (яких) мала місце інфляція. При цьому в розрахунок мають включатися й періоди часу, в які індекс інфляції становив менше одиниці (тобто мала місце дефляція). При застосуванні індексу інфляції слід мати на увазі, що індекс інфляції розраховується не на кожен дату місяця, а в середньому на місяць і здійснюється шляхом множення суми заборгованості на момент її виникнення на сукупний індекс інфляції за період прострочення платежу. При цьому сума боргу, яка сплачується з 1 по 15 день відповідного місяця, індексується з врахуванням цього місяця, а якщо сума боргу сплачується з 16 по 31 день місяця, розрахунок починається з наступного місяця. Аналогічно, якщо погашення заборгованості здійснено з 1 по 15 день відповідного місяця, інфляційні втрати розраховуються без врахування цього місяця, а якщо з 16 по 31 день місяця, то інфляційні втрати розраховуються з врахуванням даного місяця. Для визначення індексу інфляції за будь-який період необхідно помісячні індекси, які складають відповідний період, перемножити між собою з урахуванням відповідних оплат. Подібна за змістом правова позиція викладена у постанові Об'єднаної Палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20.11.2020 у справі № 910/13071/19 та постановою Верховного Суду від 17.10.2018 у справі № 916/1883/16, від 08.05.2019 у справі № 904/2156/18, від 20.09.2019 у справі № 904/4342/18, від 14.01.2020 у справі № 924/532/19, від 29.04.2020 у справі № 910/1193/19, від 18.06.2020 у справі № 904/3491/19, від 01.10.2020 у справі № 910/11820/18, від 10.02.2021 у справі № 910/14257/19.

Позивачем нараховано інфляційні втрати на суму боргу 1872000,00 грн за період квітень 2022 року липень 2022 року, на суму боргу 1558400,00 грн за період серпень 2022 року - вересень 2024 року, на суму боргу 234000,00 грн за період серпень 2022 року вересень 2024 року. Загальний розмір нарахованих позивачем інфляційних втрат 540633,59 грн.

Перевіривши здійснений позивачем розрахунок інфляційних витрат, судом встановлено, що позивачем не вірно визначені періоди початку таких нарахувань, оскільки прострочення суми боргу в загальному розмірі 1872000,00 грн мало місце разом лише з

19.07.2022 (в сумі 936000,00 грн з 13.07.2022 та в сумі 936000,00 грн з 19.07.2022). За перерахунком судів загальний розмір інфляційних витрат становить 304299,01 грн.

Таким чином, суд першої інстанції дійшов вірного висновку, що позовні вимоги про стягнення з відповідача інфляційних витрат підлягають задоволенню частково в сумі 304299,01 грн.

Спори, пов'язані з виконанням зобов'язань за договором поставки

Відмовляючи у задоволенні позову про стягнення суми пені, інфляційних витрат 3% річних у справі № 917/642/24, Господарський суд Полтавської області та Східний апеляційний господарський суд виходили з такого.

Матеріали справи свідчать, що договір на постачання продовольчих товарів тривалого зберігання сторонами укладено в добровільному порядку. ТОВ «Лубним`ясо» уклало даний договір лише шляхом приєднання до його умов, а умови договору викладались на сайті АТ «Укрзалізниця». Тобто, відповідач не впливав на формулювання умов договору, не могло їх змінити в переддоговірній процедурі, а лише приєднувалось в цілому до умов договору.

Таким чином, між сторонами цього спору існують договірні відносини на підставі укладеного договору, а тому відносини сторін мають договірний характер і саме договір визначає, зокрема, підстави, порядок, умови, межі, період та розмір відповідальності сторін.

Враховуючи те, що у п. 6.1 договору сторони, керуючись принципом свободи договору, погодили умову про те, що у разі затримки поставки товару або поставки не в повному обсязі, заявленому Замовником (Полтавською обласною військовою адміністрацією), Постачальник (ТОВ «Лубним`ясо») сплачує на зазначений у цьому договорі рахунок Платника (АТ «Укрзалізниця») пеню у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України від вартості непоставленого товару за кожний день затримки, аргументи прокурора про необхідність стягнення пені саме до Державного бюджету України, а не на рахунок АТ Укрзалізниця, є необґрунтованими.

Та обставина, що грошові кошти, які відповідач отримав в рахунок оплати за договором, були виділені як субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам, не має правового значення, оскільки особливі умови договору про сплату пені можуть встановлюватись сторонами у договорі, і сторони, скориставшись такою можливістю, визначили, що пеня за порушення строків поставки товару сплачується саме на рахунок АТ «Укрзалізниця». Походження з Державного бюджету України грошових коштів, за рахунок яких була оплачена закупівля товару, виділення таких коштів шляхом субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, не є підставою для зміни умов господарського договору, і не є підставою для стягнення, всупереч умовам договору, пені до Державного бюджету України.

Як вбачається з умов договору та постанови Кабінету Міністрів України від 02.03.2022 № 185 «Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану», АТ «Укрзалізниця» уповноважене, зокрема, виступати платником за тристоронніми договорами, тобто на нього покладено як права, так і обов'язки в тому числі, і передбачено відповідальність платника за невиконання своїх зобов'язань. Зокрема, п. 1.1 договору на Платника покладено обов'язок своєчасно забезпечити оплату товару, абзацом другим п. 11.4 договору передбачено право Платника вносити зміни до договору за погодженням із Замовником, абзацом десятим п. 7.3 договору передбачено обов'язок постачальника відшкодувати платнику всі збитки, завдані у зв'язку із застосуванням до Постачальника санкцій, а відповідно до положень п. 6.6 Договору Платник третя особа у справі, несе відповідальність за своєчасне здійснення платежів за умовами цього договору.

Крім того, статутом АТ «Укрзалізниця», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 735, передбачено, що товариство є юридичною особою

приватного права, має право від свого імені вчиняти будь-які правочини та укладати будь-які договори, набувати майнові та немайнові права, нести обов'язки, виступати позивачем і відповідачем у суді, крім випадків, передбачених законодавством та цим Статутом (пункт 15).

Отже, АТ «Укрзалізниця» є самостійною стороною у договірних зобов'язаннях сторін з комплексом прав, обов'язків і відповідальністю, та може самостійно заявляти позовну вимогу про стягнення пені за прострочення виконання зобов'язання в частині поставки товару, передбаченої укладеним договором.

Наведене також свідчить про те, що стягнення пені в судовому порядку має здійснюватися виключно у відповідності до умов п. 6.1 договору, а саме на рахунок та на користь АТ «Укрзалізниця».

У даній справі прокурором заявлено позовну вимогу про стягнення з ТОВ «Лубним'ясо» пені в сумі 639130,49 грн до Державного бюджету України, в той час як п. 6.1 договору передбачено сплату Постачальником пені на рахунок Платника, тобто АТ «Укрзалізниця», а не до Державного бюджету України. Однак, зміна в односторонньому порядку визначеного у договорі порядку стягнення пені у разі, якщо оплата за договором здійснювалась за рахунок коштів, виділених як субвенція, суперечить закріпленим у ст. 6, 204, 626-629 ЦК України принципам свободи договору, обов'язковості договору та презумпції правомірності правочину. Аналогічних правових висновків дійшов Верховний Суд в постановках від 23.07.2024 у справі № 909/532/23, та від 09.09.2024 у справі № 902/1372/23.

З урахуванням викладеного, суди дійшли висновку, що оскільки положення договору не передбачають сплату постачальником пені за несвоєчасну поставку товару до Державного бюджету України, в задоволенні позовних вимог в цій частині слід відмовити.

Щодо позовних вимог про стягнення з відповідача інфляційних втрат та 3 % річних у зв'язку з невиконанням зобов'язань з поставки товару за договором на постачання продовольчих товарів тривалого зберігання та/або пакувальних товарів для їх фасування, суди зазначили, що позивачем приведено розрахунок інфляційних втрат в розмірі 334406,95 грн та 3 % річних в розмірі 38347,83 грн за прострочення виконання зобов'язання з поставки товару за договором на постачання продовольчих товарів тривалого зберігання та/або пакувальних товарів для їх фасування.

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 509 ЦК зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певних дій, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. За змістом ст. 509, 524, 533-535 і 625 ЦК України грошовим є зобов'язання, виражене у грошових одиницях, що передбачає обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора, який має право вимагати від боржника виконання цього обов'язку. Тобто грошовим є будь-яке зобов'язання, в якому праву кредитора вимагати від боржника сплати коштів кореспондує обов'язок боржника з такої сплати. Ці висновки узгоджуються з правовими висновками Великої Палати Верховного Суду, викладеними у постановках від 11.04.2018 у справі № 758/1303/15-ц та від 16.05.2018 у справі № 686/21962/15-ц.

Зобов'язання відповідача з передачі товару за договором на постачання продовольчих товарів тривалого зберігання та/або пакувальних товарів для їх фасування не є грошовим, а тому господарським судом першої інстанції обґрунтовано зазначено на те, що вимоги позивача в частині стягнення з ТОВ «Лубним'ясо» інфляційних втрат та відсотків річних відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України задоволенню не підлягають.

Спори, пов'язані з виконанням договору транспортного експедирування

Справа № 917/1037/24. ТОВ "Брокбрідж" звернулося з позовом до Київського дочірнього підприємства "НМУ" Електропівденмонтаж" про стягнення 2182974,40 грн, з

яких: 1994645,00 грн - заборгованість за договором транспортного експедирування; 111716,72 грн - пеня; 15981,10 грн інфляційні втрати; 60631,58 грн – 3% річних.

Позовні вимоги обґрунтовані неналежним виконанням відповідачем укладеного між сторонами договору транспортного експедирування від 14.02.2024 в частині повної та своєчасної оплати наданих позивачем послуг, внаслідок чого утворилася заборгованість у розмірі 1994645,00 грн, несвоєчасна оплата якої стала підставою для нарахування пені, відсотків річних та інфляційних втрат відповідно до умов договору та ст. 625 Цивільного кодексу України.

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 12.11.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 05.02.2025, позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з КДП "НМУ" Електропівденмонтаж" на користь ТОВ "Брокбрідж" 1844645,00 грн основного боргу за договором транспортного експедирування, 111716,72 грн пені, 15981,10 грн втрат від інфляції, 60631,58 грн 3% річних. В частині стягнення 150000,00 грн основного боргу провадження у справі закрито.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, здійснивши перевірку розрахунку пені, який проведено позивачем за прострочення оплати по кожному рахунку окремо, дійшов до висновку, що зазначені вимоги в частині стягнення з відповідача 111716,72 грн пені відповідають вимогам Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань", відповідачем не спростовані, а тому підлягають задоволенню. Заявлена позивачем сума пені не є значною, а становить близько 6% від суми основного боргу, заявленого до стягнення.

Разом з цим, військова агресія безумовно вплинула на матеріальне становище всіх учасників господарських правовідносин, а відтак, такі обставини однаковою мірою впливають як на відповідача, так і на позивача та, а відтак не можуть свідчити про наявність підстав для зменшення штрафних санкцій, адже вказане ставить відповідача у більш привілейоване становище, ніж позивача.

Відповідно до ст. 42 ГК України підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Відповідно до ст. 44 ГК України підприємництво здійснюється на основі, зокрема, комерційного розрахунку та власного комерційного ризику.

Зменшення прибутку становить один із можливих ризиків підприємницької діяльності і не є незвичайною і не прогнозованою обставиною в умовах ринкової економіки. Кожна із сторін договору приймає на себе відповідні ризики можливого погіршення економічної ситуації та фінансового становища свого підприємства, підприємств своїх контрагентів та країни в цілому. Учасник договору не повинен відповідати за прорахунки суб'єкта підприємницької діяльності, який уклав з ним цей договір.

Розмір штрафних санкцій, на отримання яких позивач має право, знаходиться у прямій залежності від періоду прострочення відповідачем виконання обов'язку по оплаті послуг, а відтак саме внаслідок дії відповідача розмір штрафних санкцій є значним.

Судами враховано, що договір транспортного експедирування був укладений сторонами 14.02.2024, тобто більше ніж через 2 роки після військової агресії проти України та в періоді дії воєнного стану, а тому відповідач мав об'єктивну можливість спрогнозувати всі ризики, пов'язані з його укладанням, у тому числі забезпечити від настання негативних наслідків внаслідок невиконання своїх зобов'язань, зокрема, відповідач не був позбавлений права ініціювати, в тому числі і в судовому порядку, внесення змін до договору, як щодо зміни строків оплати, так і щодо зменшення розміру пені, проте таким правом не скористався.

Крім того, згідно з даними загальнодоступного ресурсу в мережі Інтернет "Опендатабот" (<https://opendatobot.ua/>) прибуток КДП "НМУ" Електропівденмонтаж" у 2021 році складав 30996204,00 грн, а в 2024 році 31706930,00 грн. Вказане свідчить про те,

що у 2024 році (тобто у період виникнення зобов'язань перед позивачем) відповідач мав прибуток у більшому розмірі, ніж у 2021 році - до повномасштабного вторгнення на територію України та введення воєнного стану, що спростовує його твердження про збитковість діяльності підприємства.

Для зменшення нарахованої позивачем суми пені має бути встановлена очевидна їх неспівмірність, в тому числі обставини того, що наслідки невиконання боржником зобов'язання вочевидь більш вигідні для кредитора, ніж належне виконання такого зобов'язання. Проте судом враховано, що у разі неухильного виконання відповідачем умов договору транспортного експедирування, у позивача були б відсутні підстави стягнення пені, 3% річних та інфляційних втрат, а своєчасне виконання в подальшому судового рішення про їх стягнення дозволило б уникнути пред'явлення позивачем позову, що є предметом цього судового розгляду.

Доводи відповідача про те, що період прострочення припав на час повномасштабної війни, наведені із посиланням на лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 №2024/02.0-7.1, судом апеляційної інстанції відхилені з огляду на те, що відповідач не підтвердив у встановленому порядку настання форс-мажорних обставин саме для спірного випадку щодо виконання договору транспортного експедирування. Матеріали справи не містять будь-яких доказів того, що відповідач повідомляв позивача про неможливість виконання зобов'язань за договором через настання форс-мажорних обставин.

З огляду на викладене, колегія суддів зазначила, що відповідачем, який знаходиться у м. Полтава (на значній відстані від зони бойових дій) не було доведено у встановленому законом порядку, що саме введення воєнного стану призвело до неможливості належного виконання зобов'язань за укладеним між сторонами договором. Твердження відповідача про наявність певних труднощів у господарській діяльності, дефіциту коштів, відтік трудових кадрів після початку повномасштабного вторгнення на територію України з 24.02.2022 не підтвержене будь-якими належними доказами та допустимими доказами у розумінні ст.ст. 76-77 ГПК України.

Спори, пов'язані з виконанням договору про охорону

Рішенням Господарського суду Харківської області від 20.12.2024 у справі №922/3295/24 позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з АТ "Українські енергетичні машини" на користь ПП Охоронне агентство "Р-4" заборгованість за договором про охорону в розмірі 4485131,05 грн основного боргу, 935808,15 грн інфляційних втрат, 195426,32 грн 3% річних за користування коштами. В іншій частині позову відмовлено.

Суд першої інстанції дійшов висновку, що матеріалами справи підтверджено, що відповідач не розрахувався за надані послуги у визначений умовами договору про охорону строк, а, отже, позовні вимоги в цій частині є правомірними, обґрунтованими, тому підлягають задоволенню. Щодо нарахованих позивачем відповідачу інфляційних втрат у загальному розмірі 1871616,30 грн та 3% річних у розмірі 390929,29 грн, суд вказав, що в частині нарахування позовних вимог щодо стягнення 3% річних у розмірі 76,65 грн слід відмовити, як в безпідставно нарахованих. Водночас, місцевий суд частково задовольнив клопотання відповідача і зменшив визнаний судом обґрунтованим розмір інфляційних та річних на 50%, посилаючись на принцип збалансованості інтересів сторін та верховенства права, відтак дійшов висновку, що стягненню підлягає 935808,15 грн інфляційних втрат та 195426,32 грн 3 % річних.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 06.03.2025 рішення місцевого господарського суду в частині стягнення 935808,15 грн інфляційних втрат та 195426,32 грн 3% річних залишено без змін.

Щодо визнання наявними форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) у господарській діяльності АТ «Українські енергетичні машини» у період з 24.02.2022 по теперішній час, суд апеляційної інстанції зазначив, що, відповідачем не надано доказів на підтвердження існування форс-мажорних обставин пов'язаних з пандемією COVID-19 чи

повномасштабним вторгненням РФ в Україну саме для цього конкретного випадку, які б перешкоджали відповідачу виконати господарське зобов'язання з оплати охоронних послуг.

У постановах Верховного Суду від 25.01.2022 у справі №904/3886/21 та від 30.11.2021 у справі №913/785/17 визначено, що форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру і при їх виникненні сторона, яка посилається на них, як на підставу неможливості виконання зобов'язання, повинна довести наявність таких обставин не тільки самих по собі, але й те, що ці обставини були форс-мажорними саме для цього конкретного випадку виконання господарського зобов'язання. Доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання. Саме вона повинна довести наявність таких обставин не тільки самих по собі, але й те, що ці обставини були форс-мажорними саме для даного конкретного випадку виконання зобов'язання; доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання. Саме вона має подавати відповідні докази в разі виникнення спору. Аналогічний правовий висновок викладено у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15.06.2018 у справі №915/531/17, від 26.05.2020 у справі №918/289/19, від 17.12.2020 у справі №913/785/17, від 30.11.2021 у справі №913/785/17.

Відтак, посилення відповідача на форс-мажорні обставини у вигляді воєнного стану та пандемії COVID-19 є необґрунтованим.

Колегія суддів також відхилила посилення відповідача на відсутність в його діях вини, як на необхідну ознаку для застосування до боржника міри відповідальності, у тому числі таких як стягнення річних та інфляційних втрат.

Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 13.11.2019 у справі № 922/3095/18 зазначила, що за змістом частини другої ст. 625 ЦК України нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних як складова грошового зобов'язання та особлива міра відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації від боржника за неналежне виконання зобов'язання, а тому ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника, зупинення виконавчого провадження чи виконання рішення суду про стягнення грошової суми.

До того ж суд першої інстанції врахував твердження відповідача про те, що останній знаходиться в тяжкому майновому стані, територія та майно відповідача неодноразово були обстріляні РФ, в результаті чого зазнали руйнувань та пошкоджень загальна сума заподіяної відповідачу внаслідок неодноразових обстрілів РФ матеріальної шкоди складає 577,8 млн грн, а також те, що відповідач є підрядником підприємств паливно-енергетичного комплексу України, критично важливим підприємством для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, включений до Переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, основним акціонером та органом управління, якому належить контрольний пакет акцій відповідача, є Кабінет Міністрів України, підприємство також віднесено до категорії особливо важливих для економіки суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а тому суд першої інстанції частково задовольнив клопотання відповідача про зменшення інфляційних втрат та 3% річних на 50%.

Відповідач не навів жодних доводів щодо правильності чи неправильності оцінки судом цих обставин при вирішенні питання щодо зменшення інфляційних втрат та 3% річних, обмежився лише повторним цитуванням цих обставин без їх належного аналізу щодо необхідності зменшення інфляційних втрат та 3% річних саме на 90%.

У зв'язку з цим, вимоги відповідача про зменшення розміру інфляційних втрат та 3% річних на 90% є безпідставними та необґрунтованими, а зводяться лише до бажання відповідача уникнути негативних наслідків грубого невиконання ним зобов'язання зі сплати охоронних послуг.

Таким чином, питання наявності чи відсутності вини не входить до предмету доказування та судового розгляду під час нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних. Відповідно суд першої інстанції зробив правильний висновок про необхідність стягнення з Відповідача інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних.

Спори, пов'язані з нарахуванням інфляційних втрат та річних, нарахованих за невиконання судового рішення

Справа № 922/1920/24. Адвокатське бюро "ЮРІЙ МИЦА" звернулося з позовом до ПАТ "Харківенергозбут", в якому просило стягнути з відповідача на його користь 1804225,25 грн, у тому числі інфляційні втрати у розмірі 1493676,20 грн та 3% річних у розмірі 310549,05 грн.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що протиправними діями відповідача позивачу було завдано збитків у вигляді упущеної вигоди. Постановою Східного апеляційного господарського суду від 29.08.2023 у справі №922/3928/20, залишеною без змін постановою Касаційного господарського суду від 07.11.2023, частково задоволено позов Адвокатського бюро "Юрій Мица" до ПАТ "Харківенергозбут", стягнуто з ПАТ "Харківенергозбут" на користь Адвокатського бюро "Юрій Мица" 2806443,26 грн збитків (упущеної вигоди); 42096,65 грн судового збору за подання позовної заяви; 168386,60 грн судового збору за подання касаційних скарг. Наразі вказаний борг відповідачем не сплачений, у зв'язку з чим позивачем нараховані інфляційні втрати і 3 % річних, які заявлені до стягнення у цьому позові.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 02.09.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 12.11.2024, позов задоволено.

Рішення судів мотивовані тим, що відповідно до правової позиції, висловленої в п. 65 постанови Великої Палати Верховного Суду від 07.02.2024 № 910/3831/22, нарахування інфляційних втрат та трьох процентів річних на суму боргу відповідно до ст. 625 Цивільного кодексу України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації боржника за неналежне виконання зобов'язання. Ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника, зупинення виконавчого провадження чи виконання рішення суду про стягнення грошової суми. Подібні правові висновки сформульовані, зокрема, у постановях Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2019 у справах № 703/2718/16-ц та № 646/14523/15-ц, від 13.11.2019 у справі № 922/3095/18, від 18.03.2020 у справі № 902/417/18.

У рішенні суду, яке набрало законної сили у справі № 922/3928/20, встановлено, що протиправною дією ПАТ "Харківенергозбут", що завдала Адвокатському бюро "Юрій Мица" збитків у вигляді упущеної вигоди в розмірі 2806443,26 грн, є порушення Товариством положень Закону України "Про публічні закупівлі" в частині незаконної відмови від укладання договору з Адвокатським бюро "Юрій Мица" як переможцем процедури публічної закупівлі, що виразилося у прийнятті рішення про відміну процедури відкритих торгів про предмет вказаної закупівлі згідно з протоколом від 21.09.2020 № 3/21/09. Таким чином, датою завдання протиправними діями відповідача Адвокатському бюро збитків у вигляді упущеної вигоди є 21.09.2020.

Оскільки збитки у вигляді упущеної вигоди мали бути відшкодовані ПАТ "Харківенергозбут" Адвокатському бюро "Юрій Мица" негайно, тобто не пізніше наступного робочого дня від дати їх заподіяння, до 22.09.2020 включно, то починаючи з 23.09.2020 відповідач перебуває у стані прострочення виконання грошового обов'язку зі сплати на користь позивача грошових коштів на відшкодування збитків. Тобто станом на

31.05.2024 період прострочення складає 3 роки 8 місяців і 8 днів (або 1347 календарних днів).

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.02.2025 підтримано правову позицію судів першої та апеляційної інстанції.

У справі № 922/2543/24 ТОВ "Агрохолдинг Восток" звернулось з позовною заявою, в якій просило стягнути з ТОВ "Агроінвест Холдинг" 7802515,43 грн інфляційних та 3% річних від простроченої суми.

Позов обґрунтовано простроченням відповідачем виконання своїх зобов'язань щодо сплати грошових коштів згідно з постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023 у справі №922/3289/21, яка залишена без змін постановою Верховного Суду від 28.02.2024. Позивач вказав, що в постанові суду касаційної інстанції встановлено, що грошові кошти, які є предметом стягнення, є безпідставно набутими відповідачем, а тому, на думку позивача, відповідач на підставі ст. 625 Цивільного кодексу України має сплатити на користь позивача інфляційні та річні з моменту отримання від позивача вимоги від 09.06.2021 про повернення таких коштів

Рішенням Господарського суду Харківської області від 25.09.2024 позов задоволено частково; стягнуто з ТОВ "Агроінвест Холдинг" на користь ТОВ "Агрохолдинг Восток" 230474,12 грн річних та 327528, 19 грн інфляційних. В іншій частині позову відмовлено.

Рішення місцевого господарського суду мотивовано тим, що у правовідносинах з повернення безпідставно набутих (збережених) коштів нарахування інфляційних і 3% річних за прострочення виконання боржником грошового зобов'язання може бути пов'язано з набранням законної сили судовим рішенням, оскільки саме з цього моменту боржник у зобов'язанні стає достеменно поінформованим про наявність свого зобов'язання по відношенню до кредитора щодо повернення коштів. З огляду на викладене, суд дійшов висновку, що з винесенням постанови Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023 у справі №922/3289/21, яка набрала законної сили, відповідач мав виконати цю постанову негайно, тобто в день її винесення. Відповідно, у випадку несплати грошових коштів згідно з постановою, на наступний календарний день після винесення постанови відповідач вважається таким, що прострочив виконання своїх зобов'язань.

Позивачем заявлено до стягнення інфляційні та річні за період по 09.06.2024. Здійснивши відповідний розрахунок, суд дійшов висновку про наявність правових підстав для задоволення заявленого позову в частині стягнення з відповідача на користь позивача 230474,12 грн річних та 327528,19 грн інфляційних за період прострочення з 20.12.2023 по 09.06.2024. В задоволенні решти позову (нарахованих інфляційних та 3% річних до 19.12.2023) місцевий господарський суд відмовив.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 04.12.2024 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині стягнення з ТОВ "Агроінвест Холдинг" на користь ТОВ "Агрохолдинг Восток" 73190,47 грн 3% річних та 126796,83 грн інфляційних і в цій частині прийнято нове рішення, яким у задоволенні цих вимог відмовлено. В іншій частині рішення залишено без змін. Викладено пункт 2 резолютивної частині рішення в такій редакції: "Стягнути з Товариства з обмеженою відповідальністю "Агроінвест Холдинг" (адреса: 63254, Харківська обл., Нововодолазький р-н, с. Старовірівка, вул. Вишнева, буд. 95; код ЄДРПОУ 39365736) на користь Товариства з обмеженою відповідальністю "Агрохолдинг Восток" (адреса: 63011, Харківська обл., Валківський р-н, смт. Старий Мерчик, вул. Театральна, буд. 8-Б; код ЄДРПОУ 40155319) 157283,65 грн 3% річних, 200731,36 грн інфляційних та 4296,18 грн витрат по сплаті судового збору".

Щодо дати початку нарахування позивачем 3% річних та інфляційних у спірний період, апеляційний господарський суд погодився з висновком суду першої інстанції, що такою датою є 20.12.2023, оскільки з винесенням постанови Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023 у справі № 922/3289/21, яка набрала законної сили,

відповідач мав виконати цю постанову негайно, тобто в день її винесення, та визнав безпідставними доводи відповідача, що початком періоду нарахування інфляційних та 3% річних міг бути період з 29.02.2024 (наступний день після винесення постанови Верховного Суду від 28.02.2024), оскільки відповідно до ст. 284 ГПК України постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили з дня її прийняття. А наведення у постанові Верховного Суду інших мотивів щодо підстав стягнення грошових коштів з відповідача на користь позивача не змінило обов'язку відповідача грошові кошти повернути позивачу відповідно до постанови Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023, яка була залишена в силі постановою Верховного Суду від 28.02.2024.

Щодо кінцевої дати нарахування 3% річних, судова колегія погодилася з доводами відповідача, що такою датою є 15.04.2024, а не 09.06.2024, як було зазначено судом першої інстанції. Досліджуючи розрахунок позивача, суд апеляційної інстанції зазначив, що позивачем нараховано 3% річних за період з 20.12.2023 (у графі "з моменту набрання рішенням законної сили") по 15.04.2024 (день постановлення ухвали Господарського суду Харківської області про відстрочення виконання рішення суду у справі № 922/3289/21).

Таким чином, обґрунтованими є доводи відповідача, що суд першої інстанції вийшов за межі позовних вимог, оскільки позивач не нараховував 3% річних за період з 16.04.2024 до 09.06.2024. При цьому, судова колегія вважала вірною сумою, на яку підлягають нарахування 3% річних - 16250000,00 грн, яка була стягнута з відповідача на користь позивача постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023, як сума основного невиконаного зобов'язання.

Відповідно до положень ст. 625 Цивільного кодексу України індекс інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних нараховуються саме на суму боргу. Отже, стягненню з відповідача на користь позивача підлягають 157283,65 грн 3% річних за період з 20.12.2023 по 15.04.2024 на суму невиконаного зобов'язання за постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023.

Щодо нарахування інфляційних, то з 20.12.2023 по березень 2024 року інфляційні підлягають нарахуванню також на суму невиконаного зобов'язання за постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023 - 16250000,00 грн; за період квітень - червень 2024 року - позивачем сумою, на яку підлягають нарахування, зазначено 609375,00 грн.

Місцевим господарським судом вірно зазначено, що розстрочення або відстрочення виконання судового рішення не змінює цивільного або господарського зобов'язання, у тому числі в частині строків його виконання. Натомість таке розстрочення або відстрочення унеможливує примусове виконання судового рішення до спливу строків, визначених судом. Отже, позивач має право на нарахування інфляційних з 15.04.2024 по 09.06.2024 на суму боргу, однак, позивачем вказано меншу суму - 609375,00 грн, що є його правом.

Відтак, здійснивши перевірку нарахування інфляційних у межах заявлених позивачем сум і періодів, судова колегія дійшла висновку, що належною до стягнення сума інфляційних є 200731,36 грн: за період з 20.12.2023 по 31.03.2024 на суму 16250000,00 грн; за період з 01.04.2024 по 09.06.2024 - на суму 609375,00 грн.

Судова колегія відхилила доводи відповідача в якості підстави для відмови у задоволенні позовних вимог повністю, що поведінка позивача щодо пред'явлення цього позову спрямована на безпідставне збагачення та є недобросовісною, оскільки постанова Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2023 у справі №922/3289/21 набрала законної сили, відповідно, відповідач має її виконати.

Статтею 326 ГПК України передбачено, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України. Поряд з цим, нарахування 3% річних та інфляційних на суму боргу є безумовним правом кредитора. Таким чином, суд першої інстанції дійшов вірного висновку про наявність правових підстав для задоволення заявленого позову в частині стягнення з відповідача на користь позивача 3% річних та інфляційних.

Однак, з огляду на те, що місцевий господарський суд не встановив вірного періоду нарахування 3% річних та інфляційних, рішення Господарського суду Харківської області від 25.09.2024 слід скасувати в частині стягнення з ТОВ "Агроінвест Холдинг" на користь ТОВ "Агрохолдинг Восток" 73190,47 грн 3% річних та 126796,83 грн інфляційних і в цій частині прийняти нове рішення, яким у задоволенні цих вимог відмовити. В іншій частині рішення слід залишити без змін.

Справа № 917/119/24(917/1586/24). ТОВ "Сервіс Ойл", звернулося з позовом до ПрАТ "Нафтогазвидобування" про стягнення 58040,26 грн інфляційних втрат та 369719,63 грн 3% річних, які були нараховані за період з 02.08.2023 по 09.01.2024 у зв'язку з відстроченням виконання до 10.01.2024 рішення Господарського суду міста Києва від 10.07.2023 у справі № 910/5525/23, яке набрало законної сили 01.08.2023.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що відповідно до постанови Верховного Суду від 05.03.2019 у справі № 917/1564/17 за змістом частини другої ст. 625 Цивільного кодексу України нарахування інфляційних втрат на суму боргу та 3 % річних входять до складу грошового зобов'язання і є особливою мірою відповідальності боржника (спеціальний вид цивільно-правової відповідальності) за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат (збитків) кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отримання компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредитором.

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 30.12.2024 в задоволенні позову відмовлено.

Місцевий господарський суд дійшов висновку про наявність підстав для відмови у задоволенні позову, зокрема, з огляду на те, що відповідач здійснив остаточну сплату заборгованості 10.01.2024, що відповідає строкам виконання зобов'язання, визначеним договором та ухвалою Господарського суду міста Києва від 17.07.2023 у справі №910/5525/23, якою виконання основного рішення суду було відстрочено.

У розумінні положень п. 4.4.1 договору оплата за виконані роботи по етапах здійснюється замовником за фактом завершення робіт протягом 30 календарних днів від дати підписання сторонами актів прийому-передачі виконаних робіт, а згідно п. 4.6 договору замовник підписує акти прийому-передачі протягом 10 робочих днів від дати їх отримання за умови відсутності зауважень, тому оскільки акт прийому-передачі виконаних робіт (етапів) № 3 від 12.10.2022 не був підписаний відповідачем через неузгодженість суми заборгованості і вказана сума визначена за результатами розгляду справи №910/5525/23, оплата за актом № 3 мала бути здійснена до 13.01.2024. Оскільки строк виконання зобов'язання був відстрочений, а оплата відповідачем здійснена в межах цього строку, відсутній факт прострочення виконання зобов'язання;

Зважаючи на те, що підставою для нарахування інфляційних втрат та 3% річних відповідно до ст. 625 ЦК України є саме прострочення виконання грошового зобов'язання, а відповідного прострочення у цьому випадку не відбулося, вимоги про стягнення інфляційних втрат та 3% річних за період з 02.08.2023 по 09.01.2024 є необґрунтованими.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 17.03.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Апеляційний господарський суд зазначив, що у випадку несвоєчасного виконання боржником грошового зобов'язання, в тому числі після ухвалення судового рішення щодо стягнення основної заборгованості, у нього виникає обов'язок сплатити кредитором разом із сумою основного боргу суму інфляційних втрат та відсотків річних як компенсацію знецінення грошових коштів за основним зобов'язанням внаслідок інфляційних процесів у період прострочення їх оплати та трьох процентів річних від простроченої суми. Разом з тим, відсутність недобросовісної поведінки та належне виконання боржником судового рішення у встановлений строк виключають застосування заходів відповідальності.

У цьому випадку на момент звернення з позовом грошове зобов'язання не було узгоджене сторонами у зв'язку з непідписанням відповідачем акта виконаних робіт № 3 від 12.10.2022, а остаточна сума заборгованості у розмірі 40158980,55 грн була визначена лише за результатами судового рішення у справі № 910/5525/23. Відтак, оплата за актом прийому-передачі виконаних робіт від 12.10.2022 (етапів) № 3 на суму здійснена без порушення строків оплати, оскільки відповідач здійснив остаточну сплату суми боргу 10.01.2024, тобто у межах строку, встановленого ухвалою Господарського суду міста Києва від 17.07.2023 у справі № 910/5525/23, якою виконання рішення було відстрочено до 10.01.2024.

Суд апеляційної інстанції зауважив на тому, що відстрочення виконання судового рішення впливає на виконавчий аспект зобов'язання, а не на його матеріально-правову природу, водночас боржник не вважається таким, що порушив умови договору або зобов'язання, якщо він виконав зобов'язання у межах строку, визначеного судовим рішенням.

З огляду на викладене, апеляційний господарський суд дійшов висновку про відсутність факту прострочення виконання зобов'язання та, відповідно, відсутність правових підстав для стягнення з відповідача інфляційних втрат та трьох відсотків річних відповідно до положень частини другої ст. 625 ЦК України.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01.07.2025 рішення Господарського суду Полтавської області та постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.

Зменшення розміру штрафних санкцій

Спори, пов'язані з виконанням договору про закупівлю

Рішенням Господарського суду Харківської області від 08.11.2023 у справі № 922/1715/22 первісний позов про стягнення заборгованості та штрафних санкцій задоволено частково: стягнуто з Товариства на користь Організації 509282,38 грн грошових коштів; в іншій частині у задоволенні первісного позову про визнання недійсним договору та визнання недійсним рішення уповноваженого органу з питань закупівель відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано, зокрема тим, що Товариство порушило свої зобов'язання за договором, оскільки не виконало його умови щодо поставки Організації обумовленого цим договором товару, тому остання має право на нарахування визначених договором штрафних санкцій. Здійснений Організацією розрахунок на підставі п. 7.3 договору суд першої інстанції вважав обґрунтованим та арифметично правильним, відповідно стягнув на користь Організації 3144082,38 грн пені за період прострочення з 01.12.2021 по 31.05.2022 та 2276400,00 грн., штрафу, що становить 7% вартості товару. Здійснений Організацією розрахунок на підставі п. 7.2 договору суд першої інстанції вважав обґрунтованим та арифметично правильним, відповідно стягнув на користь Організації штраф в сумі 6504000,00 грн, що становить 20% вартості товару.

Щодо вимог про стягнення інфляційних втрат та 3% річних, нарахованих на підставі приписів ст. 625 Цивільного кодексу України, суд, з посиланням на висновок Верховного Суду, викладений у постанові від 07.02.2018 у справі № 910/11249/17, зазначив про те, що базою для нарахування 3% річних та інфляційних втрат згідно з частиною 2 ст. 625 ЦК України є виключно сума основного боргу, необтяжена іншими нарахуваннями. Оскільки розрахунок інфляційних втрат та 3% річних здійснений Організацією у зв'язку з простроченням Товариством сплати штрафних санкцій, попередньо нарахованих Організацією відповідно до п. 7.2, 7.3 договору, а, отже, в цій частині у задоволенні позову слід відмовити

Разом з тим, суд першої інстанції, розглянувши клопотання Товариства про зменшення розміру штрафних санкцій, задовольнив його частково, вказавши що: штрафні

санкції в зазначеному розмірі становлять 35,66% від загальної вартості товару, який підлягав поставці за договором (яка становить 32520000,00 грн), тобто є надмірними стосовно суми договору; їх стягнення у повній сумі порушує розумний баланс інтересів сторін, оскільки перетворюються на несправедливо непомірний тягар для боржника та джерело отримання невинуватених додаткових прибутків кредитором; також враховується відсутність в матеріалах справи будь-яких доказів наявності в Організації збитків, понесених в зв'язку з невиконанням зобов'язань Товариством; Організація скористалася своїм правом на отримання банківської гарантії; враховуючи викладені обставини, ступінь порушення Товариством своїх зобов'язань за договором (у тому числі, щодо не здійснення поставки товару та тривале ухилення від сплати штрафних санкцій, принаймні у визнаній частині), суд вважав за необхідне частково задовольнити клопотання Товариства та зменшити розмір штрафних санкцій, які нараховані до стягнення за договором, на 6504000,00 грн.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 22.05.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Враховуючи інтереси обох сторін, майновий стан відповідача, відсутність доказів того, що порушення зобов'язання відповідачем завдало збитків позивачу чи іншим учасникам господарських відносин, а також розмір нарахованої пені та штрафу, що складає 35,66% від загальної суми договору, суд апеляційної інстанції погодився з висновком суду першої інстанції про їх надмірність та наявність правових підстав для зменшення розміру штрафних санкцій, що підлягає стягненню з відповідача від заявленої у загальному розмірі до 5095282,38 грн.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08.10.2024 рішення Господарського суду Харківської області та постанову Східного апеляційного господарського суду в частині відмови у задоволенні позову про стягнення штрафу в сумі 650400,00 грн, що становить 20% вартості товару, скасовано частково. Прийнято у цій частині нове рішення, яким частково задоволено позов про стягнення штрафу в сумі 650400,00 грн, що становить 20% вартості товару, стягнено з Товариства на користь Організації штраф у сумі 1000000,00 грн.

Суд касаційної інстанції виходив з того, що Відповідно до частини 1 ст. 233 Господарського кодексу України у разі, якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно зі збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинні бути взяті до уваги ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Згідно з частиною 2 вказаної статті якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій.

Вирішуючи питання про зменшення розміру пені, штрафу які підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, суд повинен з'ясувати наявність значного перевищення розміру неустойки порівняно з розміром збитків, а також об'єктивно оцінити, чи є цей випадок винятковим, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу, ступеня виконання зобов'язань, причин неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначності прострочення у виконанні зобов'язання, невідповідності розміру пені наслідкам порушення, негайного добровільного усунення винною стороною порушення та його наслідків та ін. При цьому обов'язок доведення існування обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру заявленої до стягнення суми пені або штрафу, покладається на особу, яка заявляє відповідне клопотання. Водночас слід зазначити, що чинним законодавством не врегульований розмір (відсоткове співвідношення) можливого зменшення штрафних санкцій. Відповідно, таке питання вирішується господарським судом згідно зі ст. 86 ГПК України, тобто за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Цивільні та господарські відносини повинні

ґрунтуватись на засадах справедливості, добросовісності, розумності, як складових елементів принципу верховенства права.

Наявність у кредитора можливості стягувати з боржника надмірні грошові суми як неустойку спотворює її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконати основне зобов'язання, неустойка перетворюється на несправедливо непомірний тягар для боржника та джерело отримання невинуватих додаткових прибутків кредитором. Аналогічна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 06.11.2018 у справі № 913/89/18, від 04.12.2018 у справі № 916/65/18, від 03.07.2019 у справі № 917/791/18.

Штраф та пеня мають на меті, насамперед, стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов'язання та не можуть становити непомірний тягар для покупця і бути джерелом отримання невинуватих додаткових прибутків для постачальника, а для боржника - фактором втрати чи поглиблення його економічної (фінансової) неспроможності. Таку правову позицію викладено і в Рішенні Конституційного Суду України від 11.07.2013 у справі № 7-рп/2013.

За таких обставин Верховний Суд зазначив, що індивідуальний характер підстав, якими у конкретних правовідносинах обумовлюється зменшення судом розміру неустойки (що підлягає стягненню за порушення зобов'язання), а також дискреційний характер визначення судом розміру, до якого суд її зменшує, зумовлюють висновок про відсутність універсального максимального і мінімального розміру неустойки, на який її може бути зменшено, що водночас вимагає, щоб цей розмір відповідав принципам верховенства права. При цьому Суд звернув увагу на те, що законодавець надає суду право зменшувати розмір неустойки, а не звільняти боржника від її сплати. Поряд з цим сукупність обставин у конкретних правовідносинах можуть вказувати на несправедливість стягнення з боржника неустойки в будь-якому істотному розмірі. Визначення справедливого розміру неустойки належить до дискреційних повноважень суду.

Задля забезпечення принципу процесуальної економії, враховуючи встановлені судами попередніх інстанцій обставини щодо відсутності доказів того, що порушення Підприємством зобов'язання завдало збитків Організації чи іншим учасникам господарських відносин, а також зважаючи на розмір нарахованої пені та штрафу, що складає 35,66% від загальної суми договору, колегія суддів вважала за необхідне частково задовольнити подане Товариством клопотання та зменшити розмір штрафних санкцій, які підлягають сплаті за договором на користь Організації, частково задовольнити позов про стягнення штрафу в сумі 650400,00 грн, що становить 20% вартості товару, стягнути з Товариства на користь Організації штраф у сумі 1000000,00 грн.

Спори, пов'язані з виконанням договору про поставку енергоносіїв

Справа № 922/444/24. ТОВ "ГК "Нафтогаз Трейдинг" звернулося з позовною заявою до Відділу освіти, культури, молоді та спорту Кіндрашівської сільської ради, в якій просило суд стягнути з відповідача борг у загальній сумі 2116244,56 грн, у тому числі: основний борг у сумі 1448145,34 грн, пеню у сумі 285874,20 грн, 3% річних у сумі 72860,10 грн та інфляційні витрати у сумі 309364,92 грн.

Позовні вимоги мотивовані неналежним виконанням відповідачем умов договору постачання природного газу, не здійснення повної та своєчасної оплати вартості отриманого від позивача природного газу.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 14.05.2024 позов задоволено частково. Стягнуто з Відділу освіти, культури, молоді та спорту Кіндрашівської сільської ради на користь ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз Трейдинг" 1448145,34 грн основного боргу, 14293,71 грн пені, 36430,05 грн 3% річних, 154682,46 грн інфляційних. У решті позову відмовлено.

Місцевий господарський суд визнав обґрунтованими та арифметично правильними розрахунки 3% річних, інфляційних та пені, здійснені позивачем. Водночас, дійшов

висновку про доцільність зменшення розміру пені на 95%, а розміру 3% річних та інфляційних - на 50%.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 12.08.2024 рішення місцевого господарського суду Харківської області скасовано частково, позовні вимоги задоволено частково, стягнуто з Відділу освіти, культури, молоді та спорту Кіндрашівської сільської ради на користь ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз Трейдинг" 1448145,34 грн основного боргу, 14293,71 грн пені, 36430,05 грн 3% річних, 309364, 92 грн інфляційних. У решті позову відмовлено. В іншій частині рішення залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції, враховуючи межі оскарження, погодився із висновками місцевого господарського суду про доцільність зменшення розміру пені на 95 %, а саме до суми 14293,71 грн, з огляду на окупацію Кіндрашівської громади Харківської області. Також погодився із висновком щодо доцільності зменшення належних до стягнення з відповідача відсотків річних до 36430,05, застосовуючи при цьому висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постанові від 18.03.2020 у справі №902/417/18, про можливість за наявності виняткових обставин зменшити заявлений до стягнення розмір відсотків річних.

Разом з тим, суд апеляційної інстанції не погодився із висновком суду першої інстанції стосовно можливості зменшення розміру інфляційних втрат на 50%, оскільки нарахування інфляційних втрат є відшкодуванням матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та їх розмір не підлягає зміні за домовленістю сторін, а порядок їх нарахування є чітко регламентованим.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.03.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду залишено в силі.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 26.03.2024 у справі № 905/1392/23, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 13.05.2024, частково задоволено позов ТОВ "Оператор газотранспортної системи України" про стягнення коштів з ПАТ по газопостачанню та газифікації "Донецькоблгаз", закрито провадження у справі у частині стягнення 5881346,44 грн основного боргу на підставі п. 2 частини першої ст. 231 ГПК України, присуджено до стягнення з Товариства на користь Оператора ГТС 3% річних у розмірі 267287,65 грн, пеню у сумі 994755,52 грн та інфляційні втрати у розмірі 918240,87 грн, в частині стягнення пені у сумі 994755,52 грн відмовлено (зменшено на 50% за клопотанням відповідача).

Вирішуючи питання зменшення пені у цій справі, суди дійшли висновку про можливість її зменшення до 50 % від заявленої суми і при цьому виходили з того, що:

- розмір заявленої пені, яка підлягає стягненню з відповідача складає 33,83 % суми основної заборгованості, що залишилась несплаченою станом на момент подання позову до суду та сплачена на момент ухвалення рішення у цій справі;

- позивач нарахував інфляційні втрати у сумі 918240,87 грн та 3 % річних у розмірі 267287,65 грн, що загалом складає 20,15 % від суми основної заборгованості, що залишилась несплаченою станом на момент подання позову до суду та сплачена на момент ухвалення рішення у цій справі;

- позивач усього нарахував 3 % річних, інфляційні втрати та пеню у загальному розмірі 3175039,56 грн, що складає 53,98 % від суми основної заборгованості;

- заборгованість відповідача виникла у період дії воєнного стану;

- станом на 16.11.2023 основну заборгованість відповідач сплатив повністю;

- у матеріалах справи відсутнє документальне підтвердження збитків позивача у зв'язку з несвоєчасним виконанням зобов'язань за названим вище договором, зокрема тих, що свідчили б про погіршення його фінансового стану, ускладнення господарської діяльності;

- зменшення судом штрафних санкцій не матиме негативних наслідків для позивача, оскільки його майновий інтерес у спірних правовідносинах забезпечено нарахуванням процентів річних та інфляційних втрат у порядку ст. 625 ЦК України;

- унаслідок бойових дій у Донецькій області газові мережі та споруди зазнали численних пошкоджень або в окремих випадках повністю знищені, а також призупинено діяльність відокремлених структурних підрозділів відповідача на непідконтрольній території;

- у зв'язку з активними бойовими діями у період з 24.05.2022 і до жовтня 2022 року позивач зупиняв транспортування природного газу на території Донецької області, що унеможливило здійснення відповідачем своєї ліцензійної діяльності на цій території та отримання доходу від розподілу природного газу;

- станом на 01.11.2023 унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України попередня загальна вартість активів відповідача, що знищена або пошкоджена склала 1235572,20 тис. грн;

- відповідач знаходиться у скрутному фінансовому становищі, що підтверджується фінансовою звітністю та іншими доказами, долученими до клопотання про зменшення розміру пені.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.09.2024 рішення та постанову залишено без змін.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 03.07.2024 у справі № 922/592/24 закрито провадження в частині стягнення з Товариства заборгованості за період з березня по грудень 2023 року в сумі 35607,12 грн в зв'язку з відсутністю предмету спору. В решті позову відмовлено частково. Стягнуто з ТОВ "Нью Системс АМ" на користь АТ "Харківобленерго" 3% річних за період 01.03.-30.09.2023 в сумі 3914,09 грн та інфляційні втрати за період березень - липень 2023 року в сумі 9680,77 грн.

Місцевий господарський суд в частині стягнення суми основного боргу дійшов висновку про необхідність закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору. В частині стягнення пені суд відхилив вимоги, врахувавши при цьому постанову НКРЕКП від 25.02.2022. Місцевий господарський суд визнав обґрунтованими та арифметично правильними розрахунки, здійснені позивачем, 3% річних та інфляційних. Водночас суд першої інстанції дійшов висновку про можливість зменшити заявлений до стягнення розмір 3% річних та інфляційних - до 20%.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 30.04.2025 рішення місцевого господарського суду в частині стягнення з ТОВ "Нью Системс АМ" на користь АТ "Харківобленерго" 3% річних за період 01.03.-30.09.2023 в сумі 3914,09 грн. залишено без змін.

Під час розгляду справи судом встановлено, що відповідач є експлуатантом Міжнародного аеропорту "Харків" та аеродрому "Харків-Основа", які є об'єктами критичної інфраструктури (згідно з п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про критичну інфраструктуру"), будівлі, приміщення та виробничі потужності яких, розташовані за адресою: вул. Ромашкіна, 1, м. Харків, 61031. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та запровадженням воєнного стану в країні, згідно з Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 №64/2022 повітряний простір України закритий, господарська діяльність відповідача призупинена з 24.02.2022 наказом №24 від 24.02.2022.

На виконання п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» з 24.02.2022 майно відповідача, будівлі, приміщення та території Міжнародного аеропорту "Харків" та аеродрому "Харків-Основа" використовуються Збройними Силами України для потреб оборони, що підтверджується листом Харківського гарнізону Збройних сил України від 26.07.2022 №83.

За змістом ст. 625 ЦК України нарахування трьох процентів річних та збитків від інфляції входить до складу грошового зобов'язання і є особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінених грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації

(плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторів, а тому ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника та незалежно від сплати ним неустойки (пені) за порушення виконання зобов'язання.

Відповідач зазначав, що всі нараховані та стягнуті з нього суми штрафних санкцій, пені, 3% річних та інфляційних витрат будуть стягнуті з Державного бюджету України (військової частини), що стане також надмірним тягарем для Держави, яка витрачає бюджетні кошти на ведення збройної боротьби з агресором. Проте, колегія суддів звернула увагу відповідача, на те, що оскільки 3% річних та інфляційні втрати нараховані у зв'язку з простроченням строків оплати послуг за період березень вересень 2023 року, їх слід стягнути з відповідача, оскільки саме він є стороною договору.

Як вказано у частині 1 ст. 625 Цивільного кодексу України, боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Тобто юридична особа самостійно, на власний ризик здійснює свою господарську діяльність, в тому числі укладає господарські договори і відповідає за наслідки їх невиконання.

Відповідно до ст. 218 ГК України, ст. 617 ЦК України, практики Європейського суду з прав людини (справа Бурдов проти росії від 07.05.2002 (заява №59498/00), справа Горнсбі проти Греції від 19 березня 1997 року (заява № 18357/91) та інші) відсутність у боржника необхідних коштів, а також порушення зобов'язань контрагентами правопорушника не може бути підставою відмови від виконання грошових зобов'язань та не вважаються обставинами, які є підставою для звільнення боржника від відповідальності за порушення зобов'язання.

Також суд звернув увагу на те, що для господарсько-правових відносин характерна юридична рівність сторін, а частиною 2 ст. 193 ГК України встановлено, що кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу. Скрутне фінансове становище відповідача, наявність у нього кредиторської заборгованості в істотному розмірі є результатом господарської діяльності відповідача як самостійного суб'єкта господарювання, а тому вказані обставини не є безумовними самостійними та достатніми підставами для звільнення від відповідальності.

Щодо посилань відповідача на наявність об'єктивних і незалежних від нього обставин (форс-мажорних обставин), які зумовили невиконання зобов'язань за договором, суд зазначає, що у контексті приписів ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

Верховний Суд в постанові від 25.01.2022 у справі №904/3886/21 зазначив, що форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер, а зацікавленій стороні необхідно довести факт їх виникнення; те, що обставини є форс-мажорними для конкретного випадку.

Необхідною умовою є наявність причинно-наслідкового зв'язку між неможливістю виконання договору та обставинами непереборної сили. Стороною договору має бути підтверджено не лише факт настання таких обставин, а саме їх здатність впливати на реальну можливість виконання зобов'язання. Для звільнення від відповідальності внаслідок настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) відповідач зобов'язаний надати не лише документ уповноваженого органу, який засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), а й довести, що такі обставини об'єктивно унеможливили виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (позиція, викладена у постанові Верховного Суду від 04.10.2022 у справі №927/25/21).

Отже, окрім наявності обставин непереборної сили, для звільнення від відповідальності за повне чи часткове невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе за договором зобов'язань відповідач має довести, що визначені ним обставини є

форс-мажорними та стали причиною неможливості виконання ним обов'язків з оплати товару, проте належних доказів на підтвердження вказаних обставини відповідачем до матеріалів справи долучено не було.

Судом критично оцінені посилання відповідача на лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні, оскільки він адресований невизначеному колу осіб (всім, кого це стосується), є загальним та не відповідає вимогам конкретизації впливу відповідної форс-мажорної обставини на конкретне зобов'язання відповідача - оплату наданих послуг за договором, тоді як доведення причинно-наслідкового зв'язку в такому випадку є обов'язковим. Також зважаючи на те, що обставини, засвідчені Торгово-промисловою палатою України у листі від 28.02.2022, стосуються не лише відповідача, а також позивача, та ставлять їх в однакові умови здійснення господарської діяльності.

Посилання відповідача на скрутне фінансове становище не може вважатись форс-мажорною обставиною, оскільки за умовами ст. 617 ЦК України не вважається випадком, зокрема недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

Водночас, колегія суддів зазначила, що згідно зі ст. 233 ГК України суд має право зменшити розмір санкцій, якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій. Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

При цьому ані у зазначеній нормі, ані в чинному законодавстві України не міститься перелік виняткових випадків (обставин, які мають істотне значення), за наявності яких господарським судом може бути зменшено неустойку, тому вирішення цього питання покладається безпосередньо на суд, який розглядає відповідне питання з урахуванням всіх конкретних обставин справи в їх сукупності.

Вирішуючи питання про зменшення розміру неустойки (штрафу, пені), яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, господарський суд повинен оцінити, чи є цей випадок винятковим, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу; ступеню виконання зобов'язання боржником; причини (причин) неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначності прострочення виконання, наслідків порушення зобов'язання, невідповідності розміру стягуваної неустойки (штрафу, пені) таким наслідкам, поведінки винної особи (в тому числі вжиття чи невжиття нею заходів до виконання зобов'язання, негайне добровільне усунення нею порушення та його наслідки) тощо. При цьому, зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, за відсутності у законі переліку обставин, які мають істотне значення, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки.

Цивільні та господарські відносини повинні ґрунтуватись на засадах справедливості, добросовісності, розумності, як складових елементів принципу верховенства права. Наявність у кредитора можливості стягувати із боржника надмірні грошові суми як неустойку спотворює її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконувати основне зобов'язання неустойка перетворюється на несправедливо непомірний тягар для боржника та джерело отримання невинуватих додаткових прибутків кредитором. Аналогічна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 13.01.2020 у справі №902/855/18, від 06.11.2018 у справі

№913/89/18, від 04.12.2018 у справі №916/65/18, від 03.07.2019 у справі №917/791/18, від 22.10.2019 у справі №904/5830/18.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 18.03.2020 у справі №902/417/18 вказала, зокрема, про те, що з огляду на компенсаційний характер заходів відповідальності у цивільному праві, виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, суд за певних умов може зменшити розмір як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку відповідно до ст. 625 Цивільного кодексу України, оскільки всі вони спрямовані на відновлення майнової сфери боржника. Отже, з урахуванням конкретних обставин справи, які мають юридичне значення, та, зокрема, зазначених вище критеріїв, суд може зменшити загальний розмір відсотків річних як відповідальності за час прострочення грошового зобов'язання.

З огляду на вищевикладене, колегія суддів погодилася з висновком суду першої інстанції про те, що з урахуванням того, що позивачем не було заявлено про спричинення простроченням заборгованості збитків, сума заборгованості є незначною та була сплачена відповідачем протягом розгляду справи, не великий період прострочення, а також виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, як складових елементів принципу верховенства права і недопущення стягнення із боржника надмірних грошових сум, суди вважали за необхідне зменшити розмір нарахованих позивачем 3% річних до 20%.

У справі № 922/4716/24 ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз Трейдинг" звернулося до суду з позовною заявою до Харківського квартирно-експлуатаційного відділу, в якій просило стягнути з відповідача суму основного боргу в розмірі 2160991,12 грн, збитки від інфляції у розмірі 123980,71 грн, 3% річних у розмірі 43562,02 грн та пеню в розмірі 296795,44 грн.

В обґрунтування позовних вимог позивач посилався на неналежне виконання відповідачем умов договору про постачання природного газу в частині здійснення повної та своєчасної оплати за природний газ, поставлений позивачем.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 06.02.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.03.2025, позов задоволено частково. Стягнуто з Харківського квартирно-експлуатаційного відділу міста Харків на користь ТОВ "ГК "Нафтогаз Трейдинг" 2160 991,12 грн основного боргу, 43562,02 грн 3% річних, 123980,71 грн інфляційних втрат та 148397,72 грн пені. Відмовлено у задоволенні позовних вимог в частині стягнення пені у розмірі 148397,72 грн.

Суд першої інстанції, враховуючи те, що відповідач є бюджетною установою, яка здійснює безпосереднє квартирно-експлуатаційне забезпечення, спрямоване на безпечну експлуатацію, утримання казармено-житлового фонду, об'єктів соціально-культурного призначення, комунальних споруд та інженерних мереж військових містечок, забезпечення військових частин квартирним житлом; враховуючи, що кошти з Державного бюджету на даний час переважно спрямовуються на підтримку Збройних Сил України для боротьби із військовою агресією російської федерації проти України, дійшов висновку про можливість часткового задоволення клопотання відповідача про зменшення розміру штрафних санкцій та у відповідності до ст. 233 ГК України та ст. 551 ЦК України зменшив розмір пені на 50%.

Суд апеляційної інстанції відзначив, що запровадження обмежень воєнного часу в Україні, як зазначають і позивач і відповідач, безумовно має негативний вплив на умови господарювання обох сторін. Натомість, позивач - ТОВ "ГК "Нафтогаз України", не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції в частині зменшення належної до стягнення суми пені, жодним чином не доводить обставин, які б свідчили про його власний складний фінансовий стан.

Відтак, приймаючи до уваги інтереси обох сторін, враховуючи важливість збереження господарської діяльності відповідача, приймаючи до уваги відсутність доказів,

які б свідчили про погіршення фінансового стану, ускладнення в господарській діяльності чи завдання позивачу збитків саме в результаті порушення відповідачем умов Договору, відсутність в діях відповідача прямого умислу, спрямованого на порушення зобов'язання, з огляду на приписи ст. 253, 509, 525, 526, 549, 551, 610, 611, 627, 629 ЦК України та ст. 231-233 ГК України, спираючись на принципи справедливості та розумності, суд апеляційної інстанції погодився з висновком місцевого господарського суду щодо наявності правових підстав для зменшення суми пені на 50%.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18.06.2025 підтримано правову позицію судів першої та апеляційної інстанції.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 12.12.2024 у справі № 905/639/24 позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з КП "Добро" Добропільської міської ради на користь Державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності "Укрінтеренерго" грошові кошти у розмірі 41425046,27 грн, з яких основний борг за поставлену електричну енергію в розмірі 39040958,41 грн, 3% річних у розмірі 1028017,38 грн, інфляційні втрати у розмірі 1356070,48 грн. У задоволенні решти вимог відмовлено.

Рішення щодо вимог позивача стосовно стягнення з відповідача 15 % річних у сумі 5140086,89 грн та інфляційних втрат у розмірі 1356070,48 грн обґрунтовано тим, що оскільки факт прострочення відповідачем виконання грошового зобов'язання встановлений судом та по суті відповідачем не спростований, вимоги позивача про стягнення з відповідача 15% річних та інфляційних втрат є правомірними. Перевіривши наданий позивачем розрахунок 15% річних судом встановлено, що він здійснений методологічно та арифметично правильно, загальна сума 15% річних становить 5140086,89 грн. Перевіривши наданий позивачем розрахунок інфляційних втрат, суд дійшов висновку, що позивачем визначено періоди нарахування в календарних датах, а не місяцях, як то передбачено чинним законодавством, внаслідок чого розрахунок є методологічно неправильним. Здійснивши власний розрахунок інфляційних втрат на визначену позивачем заборгованість та встановлені судом періоди нарахування в місяцях, суд дійшов висновку, що незважаючи на методологічну неправильність розрахунку, він є арифметично правильним, загальний розмір інфляційних втрат становить 1356070,48 грн.

Розглянувши клопотання відповідача про застосування строків позовної давності та зменшення розміру штрафних санкцій, суд зазначив, що відповідачем помилково віднесено інфляційні втрати до складу неустойки, до якої відповідно до ч.1 ст. 549 ЦК України відноситься тільки штраф та пеня. Одночасно нарахування інфляційних втрат на суму боргу та проценти річних відповідно до ст. 625 ЦК України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, і не входить до складу неустойки. Відповідно до п.1 ч.2 ст. 258 ЦК України позовна давність в один рік застосовується до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені). Відтак, як зазначено в рішенні, нормами чинного Цивільного кодексу не передбачено встановлення строків спеціальної позовної давності в один рік до вимог про стягнення інфляційних втрат. Окремо суд зазначив, що п.п. 14.1 Комерційних пропозицій №5 та №6 сторонами встановлений збільшений строк позовної давності, а саме: строк загальної позовної давності щодо вимог про стягнення боргу тривалістю п'ять років; строк спеціальної позовної давності щодо вимог про стягнення штрафних санкцій (штраф, пеня) тривалістю п'ять років. Враховуючи викладене у сукупності, суд відмовив у задоволенні клопотання відповідача в частині застосування строків позовної давності.

Розглядаючи клопотання відповідача в частині зменшення розміру штрафних санкцій суд зазначив, що відповідач помилково відносить інфляційні втрати та 15% річних до складу неустойки та ототожнює їх з пенею. Разом з тим, суд дійшов висновку, що у своєму клопотанні відповідач фактично просить зменшити розмір заявлених у цій справі інфляційних втрат та 15% річних на 100%. Керуючись загальними засадами цивільного законодавства, передбачених ст. 3 ЦК України, а саме: справедливість, добросовісність, розумність, враховуючи необхідність забезпечення балансу інтересів сторін, суд дійшов

висновку про можливість зменшення розміру суми відсотків річних з 15%, закріплених умовами договору, до 3% річних, передбачених ч.2 ст.625 ЦК України, оскільки саме цей рівень відсотків встановлено законодавчо з метою відшкодування втрат кредитора внаслідок прострочення виконання грошового зобов'язання боржника, в зв'язку з чим здійснивши власний розрахунок в цій частині, виконаний на визначену позивачем у своєму розрахунку заборгованість та періоди, встановив, що загальний розмір нарахованих 3% річних становить 1028017,38 грн, які і було стягнуто з відповідача.

Щодо зменшення нарахованих інфляційних втрат, суд зазначив, що нормами чинного законодавства не передбачено повноважень суду на таке зменшення, оскільки нарахування інфляційних втрат є відшкодуванням матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів, порядок їх нарахування є чітко регламентованим, відповідно зменшення розміру інфляційних втрат порушує права кредитора та робить його уразливим від знецінення грошових коштів, виплату яких затримує боржник, тому задовольнив позовні вимоги в частині стягнення інфляційних втрат у повному обсязі в сумі 1356070,48 грн.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 20.03.2025 рішення місцевого господарського суду в оскаржуваній частині залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що, як неодноразово наголошував Верховний Суд, зменшення розміру штрафних санкцій та/або відсотків річних, нарахованих на підставі ст. 625 ЦК України обумовлено індивідуальним характером правовідносин. У кожній конкретній справі, де постає питання про зменшення відсотків річних, суд має враховувати унікальні обставини, що супроводжують невиконання чи неналежне виконання грошового зобов'язання, а тому питання про зменшення процентів не підлягає узагальненню через свою індивідуальну природу. Для формування єдиної практики зазвичай розглядаються питання, які мають спільні риси в багатьох судових справах. У випадку зі штрафними санкціями та відсотками, кожен спір має унікальні фактичні обставини, що унеможлиблює вироблення універсального підходу. Суд, керуючись ст. 625 ЦК України, має свободу у визначенні необхідності зменшення відсотків річних, якщо це відповідає принципам справедливості, добросовісності та розумності.

Таким чином, зменшення розміру як пені та штрафу, так і процентів річних є правом суду, і господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе їх зменшення (постанови Верховного Суду від 15.06.2023 у справі № 921/94/21, Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2024 у справі № 910/14524/22).

З огляду на необхідність дотримання балансу інтересів обох сторін в умовах воєнного стану, введеного у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, що безумовно вплинуло на господарську діяльність усіх без виключення суб'єктів господарювання та їх майновий стан, зокрема, і відповідача, який є підприємством, що надає комунальні послуги населенню; відсутність в матеріалах справи доказів понесення позивачем реальних збитків у зв'язку з порушенням відповідачем грошових зобов'язань; застосування позивачем при розрахунку ставки відсотків річних (15%), що у співвідношенні до розміру відсотків, що встановлені ст.625 ЦК України, є збільшеними в п'ять разів, а отже таке збільшення є істотним, колегія суддів апеляційного суду погодилася з висновком місцевого господарського суду про можливість зменшення розміру суми відсотків річних з 15%, закріплених умовами договору, до 3% річних, передбачених ч.2 ст.625 ЦК України, оскільки саме цей рівень відсотків встановлено законодавчо з метою відшкодування втрат кредитора внаслідок прострочення виконання грошового зобов'язання боржника.

Спори, пов'язані з виконанням договору про надання послуг

Рішенням Господарського суду Харківської області від 08.04.2024 у справі № 922/5010/23 позов задоволено частково; стягнуто з АТ "Українські енергетичні машини" на користь Ремонтно-будівельного підприємства "Мостокран-1" у формі ТОВ 328700,08 грн основної заборгованості, 8217,50 грн пені, 1% річних у сумі 7753,72 грн, інфляційних втрат у сумі 117824,77 грн; у задоволенні позову в частині стягнення 8217,50 грн пені відмовлено.

Рішення місцевого господарського суду мотивовано тим, що за умовами договору про надання послуг позивачем були надані третій особі (замовнику за договором) послуги на загальну суму 328700,08 грн; у матеріалах справи відсутні докази повної та своєчасної оплати наданих позивачем послуг з ремонту за договором.

З огляду на допущене замовником прострочення оплати наданих за договором про надання послуг, позивач здійснив нарахування 16435,00 грн пені, 7753,72 грн річних процентів від простроченої суми, а також 117824,77 грн інфляційних. Перевіривши розрахунки вказаних сум, місцевий господарський суд визнав їх такими, що відповідають обставинам справи та вимогам чинного законодавства. Суд першої інстанції встановив, що належним відповідачем у справі про стягнення заборгованості, що виникла на підставі договору про надання послуг, укладеного позивачем з ДП "Завод "Електроважмаш", є АТ "Українські енергетичні машини", як правонаступник замовника.

Місцевий господарський суд визнав посилення відповідача на форс-мажорні обставини у вигляді воєнного стану необґрунтованими. Проте, зважаючи на обґрунтованість наведених у клопотанні про зменшення розміру пені обставин, а також приймаючи до уваги неподання позивачем будь-яких доказів понесення ним збитків внаслідок допущеного відповідачем порушення грошових зобов'язань у спірних правовідносинах, суд першої інстанції дійшов висновку щодо необхідності зменшення розміру заявлених штрафних санкцій у вигляді пені, що підлягає до стягнення з відповідача, на 50% від заявленої позивачем суми пені.

Поряд з цим, судом першої інстанції зазначено, що оскільки стягнення втрат від інфляції спрямоване на те, щоб боржник сплачував кредитору грошові кошти тієї ж цінності на момент, коли такі кошти мали бути сплачені, відсутні правові підстави для зменшення розміру втрат від інфляції. В частині зменшення 1% річних суд зауважив, що такі нарахування є незначними, тому відмовив у задоволенні клопотання відповідача про зменшення відсотків річних.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.06.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції, зокрема, виходив з того, що зі змісту норм ст. 233 Господарського кодексу України та частини 3 ст. 551 Цивільного кодексу України вбачається, що зменшення розміру заявленої до стягнення пені та штрафу є правом суду, а за відсутності переліку таких виняткових обставин, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення пені та штрафу.

Відповідач у поданому суду першої інстанції клопотанні про зменшення штрафних санкцій посилався на те, що він включений до переліку об'єктів великої приватизації державної власності, а стягнення надмірних штрафних санкцій в результаті приватизації завдасть збитків державі внаслідок недоотримання реальної вартості підприємства. Зазначав, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та запровадженням воєнного стану товариство перебуває у тяжкій економічній ситуації. Крім того, відповідач вказав, він неодноразово піддавався ворожим обстрілам, про що свідчать витяги з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Як наслідок, відповідач не може здійснювати нормальну господарську діяльність, в тому числі й не може своєчасно розрахуватися з позивачем.

Колегія суддів апеляційного господарського суду зазначила, що судова практика щодо застосування вказаних норм ГК України та ЦК України наразі є усталеною і відповідно до неї при визначення розміру неустойки судам належить керуватися наступними загальними підходами (правилами):

- обидва кодекси містять норми, які дають право суду зменшити розмір обрахованих за договором штрафних санкцій, але Господарський кодекс України вказує на неспівмірність розміру штрафних санкцій з розміром збитків кредитора як на обов'язкову умову, за наявності якої таке зменшення є можливим, тоді як Цивільний кодекс України виходить з того, що підставою зменшення можуть бути й інші обставини, які мають істотне значення;

- зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, а за відсутності у законі переліку таких виняткових обставин, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки;

- довести наявність обставин, які можуть бути підставою для відповідного зменшення, має заінтересована особа, яка заявила пов'язане з цим клопотання;

- неустойка має на меті стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов'язання та не повинна перетворюватись на несправедливо непомірний тягар для споживача і бути джерелом отримання невиправданих додаткових прибутків для кредитора;

- господарський суд повинен надати оцінку як поданим учасниками справи доказам та обставинам, якими учасники справи обґрунтовують наявність підстав для зменшення штрафних санкцій, так і запереченням інших учасників щодо такого зменшення;

- закон не визначає ані максимального розміру, на який суди можуть зменшити нараховані відповідно до договору штрафні санкції, ані будь-який алгоритм такого зменшення;

- чинним законодавством не врегульований розмір (відсоткове співвідношення) можливого зменшення штрафних санкцій, а тому таке питання вирішується господарським судом згідно ст. 86 ГПК України, тобто за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів;

- підприємництво за своєю суттю є ризикованою діяльністю, в Україні діє принцип свободи договору та заборони суперечливої поведінки, сторони добровільно уклали договір і визначили штрафні санкції, тому суд має зменшувати розмір таких санкцій саме у виключних випадках з урахуванням всіх обставин справи.

Тобто, при вирішенні питання про зменшення розміру штрафних санкцій судам належить брати до уваги як обставини, прямо визначені у ст. 233 Господарського кодексу України та ст. 551 Цивільного кодексу України, так і інші обставини, на які посилаються сторони і які мають бути доведені ними. При цьому, суд не зобов'язаний встановлювати всі можливі обставини, які можуть вплинути на зменшення штрафних санкцій; це не входить в предмет доказування у справах про стягнення штрафу. Відповідно до принципу змагальності суд оцінює лише надані сторонами докази і наведені ними аргументи. Суд повинен належним чином мотивувати своє рішення про зменшення неустойки, із зазначенням того, які обставини ним враховані, якими доказами вони підтверджені, які аргументи сторін враховано, а які відхилено (ст. 86, 236-238 ГПК України). Такий висновок міститься, зокрема у постанові Верховного Суду від 17.07.2021 у справі №916/878/20.

Судом першої інстанції встановлено, що неможливість відповідача здійснити оплату податку на прибуток свідчить про скрутний фінансовий стан АТ "Українські енергетичні машини". Крім того, з наданих відповідачем до матеріалів справи копій витягів з єдиного реєстру досудових розслідувань та рапортів працівників поліції від 13.03.2023, від 10.02.2023 вбачається, що територія АТ "Українські енергетичні машини"

систематично піддається ворожим обстрілам, внаслідок чого пошкоджено майно товариства. Вказані обставини впливають на господарську діяльність відповідача, а також на можливість останнього виконати свої зобов'язання за Договором.

Отже, враховуючи вищенаведене, зважаючи на обґрунтованість наведених у клопотанні про зменшення розміру пені обставин, а також приймаючи до уваги неподання позивачем будь-яких доказів понесення ним збитків внаслідок допущеного відповідачем порушення грошових зобов'язань у спірних правовідносинах, місцевий господарський суд дійшов висновку щодо необхідності зменшення розміру заявлених штрафних санкцій у вигляді пені, що підлягає до стягнення з відповідача, на 50% від заявленої позивачем суми пені.

Колегія суддів апеляційного господарського суду погодилася з висновком суду першої інстанції, що таке зменшення розміру пені є оптимальним балансом інтересів сторін у спорі.

А вимога відповідача зменшити суми стягнення з відповідача на користь позивача пені, % річних та інфляційних втрат на 99% нівелює в цілому мету існування неустойки як цивільної відповідальності за порушення зобов'язання, що може розцінюватися як спосіб уникнення відповідальності та призведе до порушення балансу інтересів сторін.

У постанові від 19.01.2024 у справі № 911/2269/22 Верховний Суд зазначив, що індивідуальний характер підстав, якими в конкретних правовідносинах обумовлюється зменшення судом розміру неустойки (що підлягає стягненню за порушення зобов'язання), а також дискреційний характер визначення судом розміру, до якого суд її зменшує, зумовлюють висновок про відсутність універсального максимального і мінімального розміру неустойки, на який її може бути зменшено, що водночас вимагає, щоб цей розмір відповідав принципам верховенства права.

У спірних правовідносинах суд першої інстанції скористався своїм правом зменшення штрафних санкцій за результатами здійсненої оцінки наданих відповідачем доказів та обставин справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішив питання про наявність підстав, за яких можливе зменшення пені на 50%.

До того ж, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 у справі № 902/417/18 зазначено, що з огляду на наведені мотиви про компенсаційний характер заходів відповідальності у цивільному праві Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що, виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, суд за певних умов може зменшити розмір як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку відповідно до ст. 625 Цивільного кодексу України, оскільки всі вони спрямовані на відновлення майнової сфери боржника. Отже, з урахуванням конкретних обставин справи, які мають юридичне значення та, зокрема, зазначення вище критеріїв, суд може зменшити загальний розмір відсотків річних як відповідальності за час прострочення грошового зобов'язання.

У вказаній справі сторони у договорі погодили зміну розміру процентної ставки, передбаченої частиною 2 ст. 625 Цивільного кодексу України, і встановили її у розмірі 40% річних від несплаченої вартості товару протягом 90 календарних днів з дати, коли товар повинен був бути оплачений, та 96% річних від несплаченої ціни товару з моменту спливу 90 календарних днів до дня повної плати. Велика Палата Верховного Суду встановила, що визначені договором 96% річних є саме способом отримання кредитором доходу, тому з метою запобігання такому безпідставному збагаченню, розмір належної до стягнення суми відсотків річних було обмежено.

У даному випадку позивачем було нараховано 1% річних, нарахування яких передбачено положеннями ст. 625 Цивільного кодексу України і їх розмір (розмір річних) не було збільшено. Передбачене законом право кредитора вимагати сплати боргу з урахуванням індексу інфляції та процентів річних є способом захисту його майнового права та інтересу, суть яких полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації

(плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторів.

З огляду на викладене, суд апеляційної інстанції вважав, що стягнення 1% річних та інфляційних не є штрафною санкцією, а є способом захисту майнового права та інтересу кредитора.

Таким чином, враховуючи, що місцевий господарський суд забезпечив дотримання вимог чинного законодавства щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження усіх фактичних обставин, що мають значення для справи, та надав належну правову оцінку наявним у матеріалах справи доказам, колегія суддів вважала, що рішення Господарського суду Харківської області від 08.04.2024 слід залишити без змін.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 03.07.2024 у справі №922/1540/24 у задоволенні позову відмовлено частково. Стягнуто з АТ "Харківобленерго" на користь ТОВ "Енергетична компанія "Енерго-Тайм" 293639,84 грн заборгованості; 4967,94 грн інфляційних втрат; 7281,12 грн 3% річних та 29460,53 грн пені.

Рішення місцевого господарського суду з посиланням на приписи ст. 526, 530, 549, 610-612, 625, 628, 629, 837, 854, 887 ЦК України мотивоване тим, що судом встановлено виконання позивачем за умовами договору робіт, вартість яких згідно з підписаним сторонами актом виконаних робіт від 29.12.2022 складає 293639,84 грн та які мали бути оплачені відповідачем протягом 180 календарних днів, тобто не пізніше 27.06.2023 включно, проте відповідачем не надано суду та в матеріалах справи відсутні докази оплати виконаних позивачем робіт за договором, які були прийняті за актом. Враховуючи порушення відповідачем зобов'язання з оплати за виконані роботи, у відповідності до норм чинного законодавства та умов договору позивач здійснив нарахування відповідачу пені в розмірі 58921,05 грн за період з 28.06.2023 по 28.12.2023, 4967,94 грн інфляційних втрат за період 01.07.2023 по 31.03.2023 та 7281,12 грн 3% річних за період з 28.06.2023 по 24.04.2024, які суд першої інстанції визнав такими, що відповідають обставинам справи та вимогам чинного законодавства, а тому задовольнив позов в частині стягнення 4967,94 грн інфляційних втрат та 7281,12 грн 3 % річних в повному обсязі.

Водночас, в частині стягнення пені місцевий господарський суд, керуючись приписами ст. 233 ГК України, ст. 551 ЦК України, враховуючи заявлене відповідачем у відзиві клопотання про зменшення розміру пені на 90%, зважаючи на обґрунтованість наведених у клопотанні про зменшення розміру пені обставин, а також беручи до уваги неподання позивачем будь-яких доказів понесення ним збитків внаслідок допущеного відповідачем порушення грошових зобов'язань у спірних правовідносинах, дійшов висновку про необхідність зменшення розміру заявлених штрафних санкцій у вигляді пені, що підлягає стягненню з відповідача, на 50% від заявленої позивачем суми пені у розмірі 29460,53 грн. Таке зменшення розміру пені, за висновками суду, є оптимальним балансом інтересів сторін у спорі та запобігатиме настанню негативних наслідків для сторін.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Колегія суддів не вбачала, що заявлені до стягнення штрафні санкції є неспівмірним із наслідками порушення, з урахуванням тривалого періоду прострочення. Крім того, відповідач під час розгляду в суді першої інстанції не надав до матеріалів справи жодних доказів на підтвердження того, що сплата спірних сум є для нього надмірним тягарем, документів фінансової звітності, на підставі яких можливо було б визначити майновий стан АТ "Харківобленерго", довідок про наявність коштів на банківських рахунках господарства тощо.

В матеріалах справи відсутні як докази на підтвердження фінансового стану відповідача, так і значного перевищення розміру неустойки перед розміром збитків, а тому недоведеними є посилання відповідача щодо можливого настання негативних наслідків для відповідача внаслідок стягнення заявлених в цій справі сум штрафних санкцій.

Військова агресія є виключними важкими обставинами для обох сторін з огляду на місцезнаходження відповідача у місті Харків. Водночас, як обґрунтовано враховано судом першої інстанції, у даному випадку обставини щодо значних пошкоджень електромереж та обладнання АТ "Харківобленерго" внаслідок неодноразових ракетно-бомбових обстрілів м. Харкова та Харківської області, а також здійснення товариством дій щодо відновлення об'єктів енергетичної інфраструктури в умовах воєнного стану, є загальновідомими та не потребують доказування.

Також, матеріалами справи підтверджується належне виконання відповідачем зобов'язань за договором на проектно-вишукувальні роботи по розробці проектної документації від 25.05.2021 до виникнення обставин, пов'язаних із військовою агресією та введенням воєнного стану.

З огляду на викладене, зважаючи на специфіку господарської діяльності відповідача та її здійснення в умовах воєнного стану, враховуючи, що доводи відповідача в частині наявності підстав для зменшення розміру штрафних санкцій частково знайшли своє підтвердження, місцевий господарський суд дійшов правомірного висновку щодо необхідності зменшення розміру заявлених штрафних санкцій у вигляді пені, що підлягає до стягнення з відповідача на 50% від заявленої позивачем суми пені, оскільки таке зменшення розміру пені є оптимальним балансом інтересів сторін у спорі та запобігатиме настанню негативних наслідків для сторін.

Аналогічна правова позиція суду знайшла своє відображення у постанові Верховного Суду України від 04.11.2015 у справі №6-1120цс15, у постановах Великої Палати Верховного Суду від 12.12.2018 у справі №703/1181/16-ц, від 20.03.2019 у справі №761/26293/16-ц, постановах Верховного Суду від 20.06.2019 у справі №916/2283/18, від 12.06.2019 у справі №904/4085/18.

Спори, пов'язані з виконанням договору поставки

Рішенням Господарського суду Харківської області від 17.02.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 06.05.2025 у справі № 922/3697/24, частково задоволено позов АТ "Укргазвидобування". Вирішено зменшити розмір штрафних санкцій на 90 % та стягнути з ТОВ "Завод нафтогазового обладнання" на користь АТ "Укргазвидобування" пеню та штраф в розмірі 634909,79 грн.

Частково задовольняючи позов АТ "Укргазвидобування", суди дійшли висновку про обґрунтованість позовних вимог. При цьому, перевіривши розрахунки пені та штрафу, визнали обґрунтованими та арифметично правильними розрахунки позивача про стягнення з відповідача пені в розмірі 3687799,35 грн за період із 11.07.2024 до 15.10.2024 та штрафу в розмірі 2661298,50 грн. Водночас суди дійшли висновку про наявність правових підстав для задоволення клопотання відповідача та зменшення розміру штрафних санкцій на 90 %.

Вирішуючи питання про наявність правових підстав для задоволення клопотання відповідача про зменшення розміру штрафних санкцій, суди врахували, зокрема, ступінь виконання зобов'язання відповідачем та наявність вини ТОВ "Завод нафтогазового обладнання". Водночас суди встановили, що нездійснення поставки товару ТОВ "Завод нафтогазового обладнання" в цьому випадку викликане рядом обставин, які склалися, в тому числі поза волею відповідача, та на які він об'єктивно не міг вплинути, незважаючи на вчинення дій, спрямованих на належне виконання зобов'язання за договором поставки.

Суди також установили, що наявні в матеріалах справи докази беззаперечно свідчать про вчинення відповідачем усіх залежних від нього дій, спрямованих на досягнення мети договору поставки. Крім того, через відсутність об'єктивної можливості у відповідача здійснити поставку товару з комплектуючими елементами виробника, визначеного умовами договору, відповідач у межах спірних правовідносин здійснював необхідні заходи з метою належного виконання умов договору, в тому числі ініціював питання щодо внесення змін до умов наведеного договору.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України та введенням воєнного стану, постійними обстрілами міста Харкова, на території якого здійснює свою господарську діяльність відповідач, а також економічними процесами в країні, які негативно впливають на бізнес в цілому, у відповідача виникли обставини щодо утруднення ведення господарської діяльності та дефіцит обігових коштів, тому відповідач був вимушений отримати кредит, що підтверджується копією довідки АТ "Акціонерний банк "РАДАБАНК" від 11.11.2024. При цьому, 08.10.2024 в результаті ворожої атаки пошкоджено виробничі приміщення відповідача, що завдало останньому значних збитків та потребувало вилучення значних коштів з обороту для відновлення вказаних приміщень. Крім того, суди зазначили, що у штаті відповідача працює 103 працівники з місячним фондом заробітної плати в розмірі 1972100,00 грн, тому забезпечення виплати працівникам вказаних коштів щомісяця потребує наявності у відповідача стабільного прибутку, оскільки виплата цих коштів за відсутності достатньої кількості обігових коштів у підприємства вплине на виробничі процеси підприємства, призведе до неминучої зупинки діяльності відповідача, а відтак – до втрати працівниками своїх робочих місць.

Позивач не надав жодних доказів на підтвердження понесення ним збитків та доказів щодо наявності причинно-наслідкового зв'язку між виконанням відповідачем своїх обов'язків за договором поставки та порушенням встановленого договором строку. Господарські суди установили, що позивач отримав 1900927,50 грн у якості забезпечення виконання зобов'язань відповідача за договором у зв'язку з настанням гарантійного випадку (нездійснення відповідачем поставки товару у строки, передбачені договором).

З урахуванням наведеного суди дійшли висновку про те, що нарахований позивачем розмір штрафних санкцій, який у відсотковому співвідношенні становить 16,7 % від ціни договору, є надмірно великим та набуває ознак каральної санкції. За таких обставин суди вирішили зменшити розмір штрафних санкцій на 90 %.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08.07.2025 підтримано правову позицію судів першої та апеляційної інстанції.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 16.12.2024 у справі № 922/3242/24 позов задоволено повністю. Стягнуто з ТОВ "ІР СОМ" на користь ПрАТ "Київстар" неустойку за прострочення поставки товару за договором поставки. Відмовлено у клопотанні відповідача про зменшення розміру неустойки за прострочення поставки товару за договором.

В основу рішення покладено висновки суду про те, що, оскільки матеріалами справи підтверджено факт порушення відповідачем строків поставки товару, у позивача виникло право вимагати сплати відповідачем неустойки, нарахованої у зв'язку із таким порушенням. Перевіривши наданий позивачем розрахунок неустойки, місцевий господарський суд дійшов висновку, що позовні вимоги про стягнення з відповідача неустойки є обґрунтованими. При цьому Господарський суд Харківської області не встановив підстав для задоволення клопотання відповідача про зменшення нарахованих штрафних санкцій на 90%.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 11.03.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано. Прийнято нове рішення. Позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з ТОВ "ІР СОМ" на користь ПАТ "Київстар" неустойку за прострочення строку поставки товару за договором сумі 792329,11 грн. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Оцінюючи тривалість прострочення відповідачем поставок товару, судова колегія виходила з того, що категорія «значно» є оціночним поняттям. У розглядуваному випадку тривалість прострочення склала від одного до трьох місяців. Судова колегія звертає увагу, що частина товару за спірними замовленнями поставлена у межах погодженого сторонами строку, що підтверджується наявними в матеріалах справи актами приймання-передачі та не заперечується позивачем. В умовах військового стану та активних бойових дій в регіоні

таке прострочення поставки товару, на переконання судової колегії, не може бути розцінене як значне.

Суд апеляційної інстанції зауважив, що неустойка не є каральною санкцією, а має саме компенсаційний характер. Вона не повинна перетворюватись на несправедливо непомірний тягар для боржника і бути джерелом отримання невинуватих додаткових прибутків для кредитора. Присудження до стягнення з відповідача всього розміру неустойки матиме наслідком покладення на відповідача невинуватого тягара.

Відтак, виходячи із засад справедливості, добросовісності, пропорційності та розумності як складових елементів загального конституційного принципу верховенства права та з урахуванням встановлених фактичних обставин справи, з огляду на функцію, що виконує неустойка, яка водночас не є каральною санкцією, та необхідність у дотриманні розумного балансу інтересів сторін спору під час вирішення питання щодо застосування до боржника цивільної відповідальності у вигляді стягнення неустойки, враховуючи відсутність доказів завдання позивачу збитків внаслідок порушення відповідачем зобов'язань за договором, приймаючи до уваги відсутність наміру відповідача ухилитися від виконання взятих на себе зобов'язань, апеляційний господарський суд дійшов висновку про наявність підстав для зменшення розміру належної до стягнення з відповідача неустойки на 50%, що з урахуванням обставин справи, є адекватною мірою відповідальності за неналежне виконання відповідачем зобов'язань і проявом балансу між інтересами кредитора і боржника та узгоджується з нормами закону, які регулюють можливість такого зменшення.

Застосований апеляційним господарським судом розмір зменшення стягуваної неустойки (50%) кореспондується як зі ступенем виконання спірного зобов'язання (поставки товару відповідачем), так і з майновими інтересами обох сторін, а отже відповідає принципу пропорційності у розумінні ст.15 ГПК України. При цьому судова колегія вважала недоцільними посилання місцевого господарського суду на висновки, викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2019 у справі № 703/2718/16-ц та № 646/14523/15 щодо того, що нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних відповідно до ст. 625 ЦК України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки в справі № 922/3242/24 предметом розгляду є стягнення неустойки.

З урахуванням викладеного суд апеляційної інстанції дійшов висновку про зменшення розміру неустойки та часткове задоволення позовних вимог.

Спори, пов'язані з виконанням договору оренди

У справі № 922/3639/24 ТОВ "Чаплинка" звернулося з позовом до ФОП Славтіча О.В. про стягнення 3699125,40 грн неустойки за неповернення орендованого приміщення.

Позовна заява обґрунтована наявністю в Товариства права вимагати від ФОП сплати неустойки за період з червня 2023 року по вересень 2024 року у зв'язку з безпідставним невиконанням орендарем обов'язку з повернення орендованих нежитлових приміщень загальною площею 120,32 м², розташованих на першому поверсі ТРЦ "Французький бульвар", отриманих за договором оренди від 27.02.2020, оскільки рішенням Господарського суду Харківської області від 19.02.2024 у справі № 922/2826/23, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 25.06.2024, зобов'язано ФОП Славтіча О. В. звільнити від свого майна та майна інших осіб, що знаходиться у ньому та повернути орендоване майно позивачу шляхом виселення з приміщень.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 17.12.2024 позов задоволено частково. Стягнуто з ФОП Славтіча О. В. на користь ТОВ "Чаплинка" 369912,54 грн неустойки за неповернення орендованого приміщення.

Рішення мотивоване обґрунтованістю позовних вимог з огляду на неповернення відповідачем об'єкта оренди позивачу у період з червня 2023 року по вересень 2024 року

шляхом оформлення акта повернення майна з оренди, однак у підсумку суд першої інстанції застосував положення частини 3 ст. 551 ЦК України, частини 1 ст. 233 Господарського кодексу України в редакції, чинній до 28.08.2025 щодо можливості зменшення розміру неустойки, зменшивши з власної ініціативи розмір стягуваної суми неустойки на 90 % з огляду на те, що: 1) матеріали справи не містять як доказів щодо вчинення орендарем активних дій з ухилення від передання об'єкта оренди та чинення перешкод у доступі орендодавця до об'єкта оренди чи ухилення від повернення об'єкта оренди, так і доказів щодо використання Підприємцем орендованого майна в спірний період; 2) матеріали справи не містять доказів щодо звернення позивача до відповідача після набрання законної сили судовим рішенням у справі № 922/2826/23 з вимогою про необхідність повернення майна, а також з вимогою про сплату неустойки за несвоєчасне повернення майна з оренди, чи щодо звернення до державного/приватного виконавця з наказом про примусове виконання зазначеного рішення суду; 3) відповідач добровільно виконав судове рішення в справі № 922/2826/23 шляхом повної оплати всієї заборгованості з орендної плати, інфляційних втрат, 3% річних і штрафу за несвоєчасно повернуте майно; 4) виходячи із загальних засад цивільного законодавства щодо справедливості, добросовісності та розумності, зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки на 90 % є оптимальним балансом інтересів сторін у спорі, що запобігатиме настанню негативних наслідків для сторін, незважаючи на відсутність звернення орендаря до суду із клопотанням про зменшення розміру неустойки.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 17.02.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині відмови в стягненні суми 3329212,86 грн неустойки за неповернення орендованого приміщення та ухвалено в цій частині нове рішення про задоволення позовних вимог.

Постанова мотивована недоведеністю підстав для застосування в цьому випадку з власної ініціативи суду передбаченого положеннями частини 3 ст. 551 ЦК України та ст. 233 ГК України права на зменшення розміру стягуваної неустойки з огляду на відсутність встановлення виключних обставин для реалізації судом відповідного дискреційного повноваження, оскільки:

1) у контексті принципу "заборони суперечливої поведінки" впродовж спірного періоду нарахування неустойки орендоване майно не було повернуто орендодавцю, що підтверджується невиконанням відповідачем до грудня 2024 року рішення Господарського суду Харківської області від 19.02.2024 у справі № 922/2826/23 (у частині повернення орендованого приміщення), а намагання орендаря зафіксувати таке повернення 14.12.2024 свідчить про те, що об'єкт оренди до цієї дати перебував у користуванні Підприємця;

2) необхідність виконання орендарем обов'язку з повернення об'єкта оренди, що виник з 01.05.2023 в силу положень частини 1 ст. 785 ЦК України, не залежить від необхідності ухвалення судом рішення на підтвердження цього обов'язку та звернення такого рішення до примусового виконання з метою нарахування стягуваної неустойки, і такий обов'язок не припиняється та взагалі жодним чином не пов'язаний із зазначеною в оскаржуваному рішенні обставиною сплати Підприємцем стягнутих сум заборгованості, 3 % річних, інфляційних втрат і штрафу за неповернення орендованого приміщення (за попередній період);

3) при неповерненні об'єкта оренди власнику презюмується обмеження останнього в можливості господарського використання свого майна (як безпосередньо, так і шляхом його надання іншим особам), тому щонайменшим об'єктом компенсації є той розмір орендної плати, який власник міг би отримати в разі вільного розпорядження таким майном, або колишній орендар "зберіг/зеконював" за період неповернення об'єкта оренди;

4) навіть виключно з точки зору спроможності виконання неустойкою компенсаційної функції, враховуючи принципи добросовісності, розумності та справедливості, таку неустойку під час визначення стягуваної суми не може бути зменшено до суми, що є меншою від розміру орендної плати;

5) забезпечення компенсаційної функції неустойки в цій справі унеможливило її стягнення в меншому обсязі, ніж сума орендної плати за цей же період, що дає підстави для висновку про неправомірність зменшення судом першої інстанції неустойки навіть на 50 %. При цьому застосування апеляційним судом дискреційного повноваження зі зменшення розміру стягуваної неустойки передбачає, що в спірних правовідносинах максимально допустимими зменшенням, за якого зберігатимуться компенсаційний та мінімальний стимулюючий характер стягуваної неустойки, є 40 %;

6) застосоване місцевим господарським судом зменшення на 90 % несумісне не тільки зі стимулюючою та компенсаційними функціями неустойки, позаяк повністю нівелює юридичну відповідальність порушника, але й фактично "потурає" продовженню порушення штучним створенням орендарю більш вигідних умов у порівнянні з періодом правомірного користування майном;

7) судом першої інстанції не враховано відсутності подання відповідачем клопотання про зменшення розміру стягуваної неустойки, а також не взято до уваги обставини тривалості порушення умов спірного договору орендарем, його суперечливої поведінки в контексті взаємовиключних тверджень щодо обставин нібито неодноразового виконання ним обов'язку з повернення орендованого майна в 2021, 2023 і 2024 роках.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.05.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.